

Segmentatie, territorialiteit en unilineaire afstamming in het bergland van N.W. Tunesië

Wim van Binsbergen

© 1970/2007 Wim van Binsbergen

This is a slightly edited and repaginated version of: van Binsbergen, Wim M.J. , 1970, 'Segmentatie, verwantschap en territorialiteit in de sociale structuur van het bergland van N. W. Tunesië', seminar paper, Anthropological Sociological Centre, Amsterdam University, 27 October 1970, 28 pp. , mimeographed; also included, in slightly revised form, as pp. 3-40 of: van Binsbergen, Wim M.J. , 1971, 'Religie en samenleving: Een studie over het bergland van N. W. Tunesië', doctoraal-scriptie, Universiteit van Amsterdam, 1971 ix + 326 pp. , limited mimeograph edition. An English version of this paper, entitled: 'Segmentation, spatiality and unilineal descent: Social organisation in the highlands of north-western Tunisia', is available at: <http://www.shikanda.net/Berber/Kinship%20and%20spatiality%201971%20English%202%20columns.pdf> . The English version also contains extensive acknowledgments, to which I refer the reader of the present Dutch version. The revision, both in the Dutch and the English version, does not aim at updating the argument, so no reference is made to publications published after 1970. Please note: this Dutch version may still contain imperfections due to OCR

ABSTRACT. *In dit paper behandel ik het belangrijkste principe in de Kroumirse sociale organisatie van de Kroumirie, i.e. het bergland van N.W. Tunesië: territoriale segmentatie. Omdat dit in de antropologie een nauwelijks uitgewerkt begrip is, ben ik genoodzaakt tot een uitvoerige theoretische inleiding, alvorens ik het Kroumirse materiaal kan presenteren. Aangezien de inheemse maatschappij-ideologie segmentatie op basis van unilineaire afstamming suggereert, gaan wij ook de betekenis na van lineages en clans in de Kroumirie.*

Inleiding

Het onderwerp van dit hoofdstuk is de antropologische theorie van segmentaire sociale organisatie. Laat ik allereerst de plaats aangeven van beschouwingen over segmentatie binnen een algemene theorie van sociale organisatie.

De plaats van mensen in een samenleving kunnen wij onder andere beschrijven aan de hand van sociaal relevante attributen van ieder van die mensen.

De meest eenvoudige van deze individuele attributen zijn die welke objectief en zonder verwijzing naar ander individuen of groeperingen, aan individuen worden toegekend volgens het categorieënsysteem dat een bepaalde samenleving, respectievelijk een onderzoeker van die samenleving, daarvoor voorhanden heeft. Voorbeelden van dit type attributen zijn: geslacht, leeftijd, welstand, fysieke en geestelijk vaardigheden, huidskleur. Ik wil dit type attributen noemen: *objectieve individu-gerichte* attributen.

Daarnaast krijgt een individu bepaalde attributen toegemeten, die uitsluitend gedefinieerd zijn onder verwijzing naar anderen individuen. Bijvoorbeeld; van iemand zeggen dat hij 'vriend', 'collega', 'naaste buur', 'moedersbroeder' is, is niet zinvol tenzij daarbij vermeld wordt; vriend, collega, naaste buur, moedersbroeder, *van wie*. Ter kenschetsing ten

dersbroeder, *van wie*. Ter kenschetsing ten opzichte van bovenvermeld type kunnen wij dit type attributen noemen; *subjectieve individu-gerichte attributen*; bij de toekenning wordt namelijk uitgegaan van een bepaald subject in relatie met anderen in zijn sociale omgeving. In feite is dit type attributen inderdaad identiek met de relaties van iemand ten opzichte van anderen in zijn sociale omgeving. Relatie is dan bedoeld, hier, in een algemene (logische) zin, niet in de engere, sociaal-wetenschappelijke zin van feitelijke interactie en de frequentie daarvan. Een bepaalde samenleving, respectievelijk een onderzoeker die een samenleving wil beschrijven, beschikt over een systeem van categorieën om deze relaties te beschrijven, in te delen, en aan te *geven* wanneer tussen welke individuen welke categorie van relaties aan de orde is. Laat ik enige belangrijke principes in zo'n categorieënsysteem noemen. Een ervan is verwantschap; zij leidt tot het onderscheiden van relaties zoals geformuleerd in inheemse verwantschapsterminologie, of in ketens zoals de antropologie gebruikt (FaSi, HuBrWi, enz.) . Een ander principe is territorialiteit; de distributie van mensen (dat wil zeggen van hun woningen) t. o. v. elkaar in het landschap dit principe leidt tot het onderkennen van relaties zoals 'naaste burens'. Andere principes hebben bijvoorbeeld betrekking op de wijze waarop en de frequentie waarmee mensen binnen een samenleving daadwerkelijk met elkaar omgaan (dus; relaties in engere sociaal-wetenschappelijke zin) ? dit geeft relaties zoals 'vriend', 'vijand', kennis', 'patroon' versus 'cliënt', enz.

Deze subjectieve, individu-gerichte attributen kunnen slechts worden toegekend door de relaties te traceren tussen één bepaald individu en de andere individuen in zijn sociale omgeving; zij zijn *egocentrisch* (vgl. Mitchell 1963; Boissevain 1968) . Een derde type van individuele attributen krijgt iemand toegemeten niet door verwijzing naar objectief vast te stellen eigenschappen of verworvenheden, noch door verwijzing naar andere individuen, maar door verwij-

zing naar een bepaalde, als zodanig expliciet onderkende, sociale groepering.

Ik wil dit *groepering-gerichte attributen* noemen. Onder een sociale groepering versta ik dan; een verzameling van mensen die ondubbelzinnig is afgebakend, hetzij binnen een bestaand inheems categoriënsysteem, hetzij door een wetenschappelijk categoriënsysteem dat een onderzoeker voor een bepaalde samenleving aanlegt. Deze definitie stelt geen eisen t. a. v. feitelijke interactie en onderlinge identificatie tussen de leden van sociale groeperingen; slechts sommige sociale groeperingen vertonen feitelijke interactie tussen de leden, en kunnen dan *sociale groepen* genoemd worden.

Een groepering-gericht attribuut behelst dan voor een bepaald individu eenvoudig 'dit individu behoort tot die groepering.' In de samenleving waarin deze groepering-gerichte attributen worden gebruikt, is een inheems categoriënstelsel voorhanden, dat definieert welke typen groeperingen er zijn, hoe zij elkaar wederzijds uitsluiten, hiërarchisch omvatten of gedeeltelijk overlappen, en wanneer welke individuen al dan niet leden zijn van deze groeperingen. Een dergelijk systeem wil ik een *groepsgewijs indelingssysteem* noemen. Belangrijke principes waardoor groepsgewijze indeling in allerlei samenlevingen ineens vorm krijgt zijn onder andere; verwantschap en territorialiteit. Een onderzoeker die een samenleving bestudeert kan trachten een wetenschappelijk equivalent te ontwerpen voor het inheemse groeperingsgewijze indelingssysteem; een vertaling, in wetenschappelijk gedefinieerde termen, van het inheemse systeem, met de regels volgens welke het wordt toegepast, expliciet gemaakt. Maar dikwijls zal die onderzoeker, om adequaat rekenschap te kunnen geven van het patroon van feitelijke interactie dat hij constateert, zelf vanuit zijn wetenschap een groeperingsgewijze indeling moeten definiëren en aanleggen (bijvoorbeeld in termen van verwantschapsgroeperingen of van sociale stratificatie) zonder Gat daarbij het zo precies mogelijk benaderen van het inheemse groeperingsgewijze indelingssysteem zijn eerste zorg zal zijn.

Beschouwingen over segmentatie in sociologie en antropologie omvatten nu: uitspraken over hetzij inheemse, hetzij door een onderzoeker ontworpen groeperingsgewijze indelingssystemen. Uit het voorgaande blijkt dat wij aan de hand van het begrip segmentatie nooit kunnen komen tot een uitputtende analyse van een systeem van sociale organisatie.

Wat echter niet wegneemt dat het begrip segmentatie bijzonder nuttig is gebleken voor de beschrijving van tal van samenlevingen; juist zoals de begrippen *sex* of *patronage* voeren tot analyses die zowel uiterst verhelderend als niet-uitputtend zijn.

Eet begrip territorialiteit, zoals ik dat in mijn beoogd zal gebruiken, verwijst naar het sociale aspect van de geografische distributie van mensen.

De gedachte dat territorialiteit van fundamentele betekenis is voor iedere sociale structuur vinden wij reeds bij Maine (1861: 128v). Het keert terug wanneer Kroeber (1939) de balans opmaakt van de eerste decennia van wetenschappelijke antropologie:

"Traits having to do with what we may call formal social organization – clan, moiety, exogamy, unilateral descent reckoning, totemism – which theoretical ethnologists have been so excited about for two or three generations, form part of the secondary pattern of culture. They are in a sense epiphenomena to other, underlying phenomena, such as place of residence. This is in one way inevitable, because while one must live somewhere, one can live without artificial exogamic groupings, descent reckoning, or totems? co-residence necessarily brings associations which have social influence; just as one must have kin, but need not have clans (1938: 307f)."

Hetzelfde besef vinden wij bij Radcliffe-Brown (1940: xiv); "Every human society has some sort of territorial structure (. . .). This territorial structure provides the framework, not only for the political organization (. . .), but for other forms of social organization also, such as economic, for example. The system of local aggregation and segregation (. . .) is the basis of all social life"

Dit inzicht werd verder niet meer in twijfel getrokken. Maar het leidde evenmin tot nader onderzoek van deze 'basis of all social life'. Kroebers 'secondary patterns' bleven, juist door hun gecompliceerdheid en inwendige tegenspraak een geweldige aantrekkingskracht uitoefenen. Recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek besteedt weinig aandacht aan territorialiteit. Een paar gunstige uitzonderingen zijns Stauffer 1940; Loomis & Beegle 1950; Festinger, Schachter & Back 1950; en vrij veel publicaties over de invloed van nabijheid op huwelijkskeuze (verwijzingen bij Zipf 1949: 406; Aldous & Hill 1967: 149; Jacobsohn & Matheny 1963: 104).

Deze onderzoekingen laten de betekenis zien van territorialiteit als individueel gedrag en voor egocentrische relaties; territorialiteit als principe in groeperingsgewijze indeling ligt buiten hun scope. Inmiddels begint de laatste jaren de belangstelling, die antropologen vanouds hadden voor groeperingsgewijze indelingssystemen te tanen. Vele auteurs wenden zich tot het onderzoek van netwerken en quasi-groepen, dat dan ook terecht een steeds grotere plaats in ons vak gaat innemen. Maar daarnaast zou onderzoek van groeperingsgewijze indeling op basis niet van verwantschap, maar van territorialiteit, een andere uitweg kunnen vormen,

Segmentatietheorie

Beschouwingen over segmentatie beginnen – zoals zoveel in de sociale wetenschappen – met Durkheim (1893: 150v; 1901: 82v.). Durkheim kende slechts één type segmenten (clans), die alle op hetzelfde niveau staan en inwendig niet verder gesegmenteerd zijn. In deze vorm wordt het segmentatiebegrip thans nauwelijks meer gebruikt (een modern voorbeeld is echter: Theodorson & Theodorson 1969 5373).

Een andere opvatting over segmentaire systemen speelt in de antropologie een grote rol sinds de onderzoekingen van Evans-Pritchard bij de Nuer en van Fortes bij de Tallensi (Evans-Pritchard 1940a, 1940b, 1951; Fortes 1940, 1945, 1949). Behalve deze pio-

niers hebben talloze anderen over dit onderwerp gepubliceerd, zowel etnografische uitwerkingen als algemene theoretische beschouwingen. In de jaren 1940-1960 is een *klassieke theorie* van segmentaire systemen gegroeid, die nog steeds wordt toegepast en waarover de discussie nog steeds voortduurt. Aangezien het doel van dit hoofdstuk niet primair literatuurbespreking is, wil ik volstaan met enkele verwijzingen. Belangrijke formuleringen van de klassieke segmentatietheorie geven onder meer Fortes & Evans-Pritchard 1940b; 5-16, Gluckman 1950, Fortes 1953, Middleton & Tait 1958, Sahlins 1961: 327-35, Sigrist 1967, Gellner 1969: 35-69. Enige andere relevante literatuur komt in de loop van deze paragraaf ter sprake.

De term *segmentatie* duidt een bepaald structuurmodel aan. De elementen in deze structuur zijn segmenten. Deze segmenten zijn gedistribueerd over verschillende hiërarchische niveaus.

Een segment van een hoger niveau omvat minstens één segment van een lager niveau. Segmenten op hetzelfde niveau sluiten elkaar ondubbelzinnig uit, en zijn slechts door deze eigenschap bepaald (complementaire oppositie). De samenhang tussen de segmenten wordt bepaald door één vast structuurprincipe. Het structuurmodel kan worden afgebeeld door een boomdiagram. Vele wetenschappen gebruiken boomdiagrammen; het boomachtige structuurmodel van de segmentatietheorie onderscheidt zich nu hierin, dat de elementen antropologische verzamelingen van *mensen* zijn, afgebakend resp. verbonden door een antropologisch structuurprincipe (bijvoorbeeld unilineaire afstamming). Binnen de universele verzameling (een samenleving) worden aldus deelverzamelingen gevormd, op hetzelfde niveau van elkaar onderscheiden door een individuele aanduiding.

Maar *wie* vormt die deelverzamelingen, en van welke aard zijn zij? Zoals de antropologie het segmentatiemodel gebruikt, zijn hier drie typen antwoorden, die wij goed moeten onderscheiden;

Type I. De deelverzamelingen zijn door de participanten, inheems, afgebakende sociale groeperingen. Het structuurmodel is de inheemse visie op de eigen samenleving, in inheemse taal. Dit noemt Firth (1957: 7) 'segmentation charter'.

Type II. Het structuurmodel is een door de onderzoeker gesystematiseerde, wetenschappelijke omschrijving van de inheemse categorieën; de deelverzamelingen zijn nog steeds inheems onderscheiden sociale groeperingen. Het structuurmodel is de gesystematiseerde omschrijving van inheemse visie op de eigen samenleving.

Type III. De deelverzamelingen zijn door de onderzoeker afgebakende verzamelingen mensen binnen de onderzochte samenleving, met wetenschappelijke precisie gedefinieerd en wel zodanig, dat de onderzoeker met dit structuurmodel waargenomen sociale verschijnselen optimaal kan beschrijven en verklaren. Dit is het 'segmentation model van Firth (1957: 7). De toets van type III ligt in systematisch verzamelde empirische gegevens over feitelijke interactie, niet, zoals bij type II in zo goed mogelijke benadering van het inheemse model. Eet onderscheid dat hieraan ten

grondslag ligt (tussen enerzijds type I en type II, en anderzijds type III) is algemeen gebruikelijk in de klassieke en de moderne antropologie; het werd bijvoorbeeld recent bepleit door de aanhangers der 'ethnoscience, of 'new ethnology' (vgl. Harris 1968).

Wanneer een samenleving wetenschappelijk beschreven wordt in termen van de klassieke segmentatietheorie, vinden wij type II of type III. Wij zitten nu met een dubbel probleem:

1. De inheemse sociale groeperingen volgens type II zijn niet per se identiek met de verzamelingen mensen volgens type III; de laatste zijn precieser gedefinieerd, eventueel aan de hand van een ander structuurprincipe;
2. Dit maakt in principe discrepantie mogelijk tussen de inheemse opvattingen over het functioneren van de eigen samenleving, en beschrijving, aan de hand van type III, van feitelijk functioneren, gebaseerd op systematische analyse van waargenomen sociale verschijnselen.

Deze uiteenzetting eist een concreet voorbeeld: *The Nuer* van Evans-Pritchard (1940b).

Belangrijke sociale verschijnselen als gewelddadige conflicten, hun regulatie, de verzamelingen mensen die daarbij betrokken zijn, en de wijze waarop die mensen zich tot solidaire verbanden groeperen kon Evans-Pritchard analyseren vanuit de wisselwerking van twee segmentaire modellen: één gebaseerd op territorialiteit ('tribes', met als segmenten gelokaliseerde verzamelingen mensen) en één gebaseerd op unilineaire afstamming.

Hoewel Evans-Pritchard dit niet expliciet stelt, zijn deze beide segmenten structuren van type III. Want in de inheemse Nuer-voorstellingen is niets te vinden van twee goed uitgewerkte segmentatiemodellen, ieder met een eigen, consequent doorgevoerd structuurprincipe. (1940b: 143, 194, 203). Evans-Pritchard suggereert dat ook in de inheemse voorstellingen territorialiteit en unilineaire afstamming afzonderlijke structuurprincipes zijn. Maar slechts territorialiteit leidt tot een inheems structuurmodel van type I (wetenschappelijk te beschrijven als type II), met formuleringen in termen van complementaire oppositie (1940b: 143) »

Voor zover de Nuer, clans en lineages onderscheiden los van territoriale segmenten,

"they do not present them (...) as a series of bifurcations of descent, as a tree of descent, or as a series of triangles of descent, but as a number of lines running at angles from a common point. (...) They see it (the system -vB) primarily as actual relations between groups of kinsmen within local communities rather than as a tree of descent. . . (1940: 202)".

Unilineaire verwantschap als structuurprincipe leidt bij de Nuer niet tot een inheems segmentair structuurmodel. De betekenis die Evans-Pritchard toekent aan de segmentaire lineage-structuur bij de Nuer, moet zich daarom aan het bewustzijn van de participanten onttrokken.

Evans-Pritchard's benadering is een gunstige uitzondering door de nadruk op de territoriale organisatie. Maar overigens zijn zijn werken tezamen met die van Fortes (1940, 194, 1949, 1953) de basis voor de klassieke segmentatietheorie.

De klassieke segmentatietheorie (The Nuer inclusief) vergeet dikwijls het fundamentele onderscheid tussen de typen II en III. Impliciet gaan de onderzoekers ervan uit dat de goed gedefinieerde verzamelingen mensen die figureren in hun abstracte formuleringen over functionele en structurele samenhangen in de door hen onderzochte samenlevingen, identiek zijn aan de inheems onderscheiden sociale groeperingen! en er wordt zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij de inheemse voorstellingen over het functioneren van de samenleving.

Voorts worden in het klassieke model twee zaken opgenomen die reeds jaren eerder de antropologie beheersten; de nadruk op unilineaire afstamming, en de nadruk op corporatieve groepen.

Unilineaire afstamming zou het enige structuurprincipe zijn dat de eis van ondubbelzinnige afbakening van segmenten op het zelfde structurele niveau kan vervullen. Territorialiteit als segmentair structuurprincipe wordt hoogstens nog als theoretische mogelijkheid genoemd, zonder verdere uitwerking (Middleton & Tait 1958: 7; Gellner 1969: 48) ofwel zij wordt expliciet verworpen als mogelijk segmentair structuurprincipe (Fortes 1953: 36v; Favret 1966:107, 1968: 20v).

Door deze nadruk op unilineaire afstamming spitzen de beschouwingen over segmentatie zich volledig toe op het model van de *segmentaire lineage*. Het boomdiagram is een genealogie, waarin de plaats van een voorouder de segmentaire positie van de met die voorouder geassocieerde sociale groepering representeert. Complementaire oppositie wordt opgehangen aan siblingrelaties (of half-sibling-relaties: 'complementaire filiatie') van die voorouders.

En deze lineage-segmenten worden corporatieve groepen (i. t. t. Evans-Pritchard 1940: 203, 264). Het gaat nu niet meer alleen om een structuurmodel dat door participanten of onderzoekers gebruikt kan worden om mensen binnen een samenleving aan de hand van afstamming in te delen bij elkaar

hiërarchisch omvattende deelverzamelingen. De aldus gevormde segmenten moeten zich naar buiten toe als eenheid voordoen ten aanzien van landrechten, huwelijksrelaties, samenwerking, conflicten en dergelijke; het structuurmodel wordt als relevant beschouwd voor feitelijke interactie.

Verderop – zal ik aangeven welke eisen dit impliceert voor het empirische materiaal.

Beschrijvingen in termen van de klassieke theorie benadrukken het corporatief karakter van de segmenten vooral op de lagere structurele niveaus. Daarbij komt steeds de territoriale factor naar voren. De relatie tussen lineage-segmenten en lokale gemeenschappen vormt een vast onderdeel bij dergelijke beschrijvingen; met residentie, niet-lineage-leden en met niet-residentie lineage-leden weet de theorie niet goed raad. Verscheidene auteurs (bijv. Fried 1957: 20v; Leach 1961: 56v) zagen localisatie van een lineage-segment

als voorwaarde van zijn corporatief karakter. Toch kwam men er niet toe territorialiteit als algemeen structurerend beginsel te onderzoeken. (1)¹

In descripties aan de hand van het klassieke model verschijnt de segmentaire lineage-organisatie consequent als van doorslaggevend belang op strategische punten in de sociale structuur; toegang tot natuurlijke hulpbronnen, vererving, woonpatroon, dagelijkse interactie, huwelijksystemen, religieuze interactie. De segmentaire organisatie definieert voor iedere situatie een verzameling mensen die zich als apart segment met elkaar kunnen identificeren ten opzichte van andere, concurrerende segmenten op hetzelfde niveau. Daarom kan segmentaire organisatie de belangrijkste vorm van politieke integratie vormen in die segmentaire samenlevingen waar individuele welstandsverschillen en politiek leiderschap weinig ontwikkeld zijn. ' Vooral dit aspect van segmentaire organisatie is door vele auteurs benadrukt.

Zozeer, dat sommige auteurs (Southall, n. d. 241v; Sahlins 1961: 336v.) haar uitsluitend presenteren als politiek systeem in engere zin – daarmee wezenlijk afwijkend van de klassieke theorie.

Een belangrijk onderwerp vormde steeds het proceskarakter van de segmentatie. In de concurrentie tussen segmenten op hetzelfde niveau is het ene segment op den duur succesvoller dan het andere. De segmentaire positie van het segment wordt dan gaandeweg gewijzigd; naam, voorouder, blijven behouden, maar krijgen een andere plaats in het boomdiagram.

Bij segmentaire lineage blijkt dit te leiden tot een voortdurende aanpassing van de genealogieën, zodat deze niet zozeer historische informatie bevatten, als wel een formulering ('charter') zijn voor de eigentijdse structurele relaties tussen segmenten (Bohannon 1952). Belangrijk in de segmentaire dynamiek is ook het voortdurend opkomen van nieuwe segmenten op het laagste niveau; gezinnen der nieuwe generaties.

Dit klassieke model behoort tot het vaste interpretatiekader van de antropoloog. Volgens sommige auteurs wordt het dikwijls al te abstract gebruikt, en overschat zowel naar zijn geografische verbreiding als naar zijn verklarende mogelijkheden (bijv. Gluckman 1950, Worsley 1956, Smith 1956, Barnes 1962; in dezelfde richting wijzen pleidooien voor uitvoerig case-onderzoek, dat de flexibiliteit van het structuurmodel zou aantonen; Gluckman 1961, Velsen 1967). Van de nog voortdurende discussie over het model wil ik slechts twee aspecten bespreken.

Goody (1957: 97v.) doorbrak de eenzijdige nadruk op unilineaire afstamming als segmentair structuurprincipe. Hij classificeert segmentaire systemen:

"in terms of the groups to which major importance is attached in the total system of social control. These may be: i Unilineal descent groups; ii. Other kin groups; iii. Age-sets; iv. Special selective associations, either 'secret societies' or village councils; v.

¹ Southall (1959) bestrijdt Fried (1957: 20) en diens interpretatie van Leach (1961: 56v), maar in plaats van de geringe betekenis van localisatie van lineage-systemen te bespreken, spitst Southalls betoog zich toe op de juridische status van vrouwen in een segmentair lineage-systeem.

Local ritual congregations. Any particular system of social control may involve more than one such set of groups (1957: 103)''.

Ik kom hierop terug.

Het klassieke model leidde aanvankelijk tot verwarring ten aanzien van niet-unilineaire systemen van afstamming. De problemen op dit gebied kwamen dichter bij een oplossing toen men inderdaad beseftte, dat het klassieke model verzuimd had onderscheid te maken tussen de inheemse opvattingen van de participanten over hun eigen maatschappelijke organisatie (type II) en een wetenschappelijke beschrijving van de sociale structuur, waardoor feitelijke interactie verklaard wordt (type III). Unilineariteit, zo benadrukt in de klassieke theorie, bleek een inheemse ideologie, en lang niet altijd een onafhankelijke, zelfs doorslaggevend determinant ten aanzien van feitelijke interactie (Meggitt 1965; Murphy & Kasdan 1959, 1967; verdere verwijzingen bij: Befu 1965: 145 en Tyler 1967: 340v).

Een zeer recent artikel betwist zelfs de unilineariteit van het belangrijkste paradigma van de klassieke segmentatietheorie; de Tallensi (Keesing 1970).

Een belangrijke bijdrage is van Sahlins (1965). Uitgaande van (historisch juist) genealogisch materiaal, laat hij zien hoe door minieme, in de antropologie vele malen beschreven, genealogische manipulaties, uit dit materiaal naast elkaar de volgende patronen zijn te arrangeren: cognatische afstammingsgroepen, segmentair-lineage-systeem; niet-locale clans; lokaal clan-phratry systeem.

Langs een andere weg, door analyse van de bloedvete bij de Bedoeïenen van Cyrenaïca, kwam Peters (1967) de verwarring op het spoor tussen inheemse ideologie en wetenschappelijke beschrijving, in de klassieke theorie; nadat hij eerst jarenlang zijn materiaal had geordend aan de hand van de klassieke theorie (Peters 1951, 1960).

“What I am arguing is (. . .) that the lineage model (. . .) does not provide an admissible basis for analysis (. . .). My objection to the use which has been made of a people's ideology of their relationships is that it has been elevated from its status as a component of social life to such a position of universal dominance in all sets of social relationships that 'every sociological problem', as Fortes writes of the Tallensi, 'hinges on the lineage system' (Peters 1967: 279; Fortes 1945: 30)''.

De klassieke segmentatietheorie geoperationaliseerd

Afdalend naar de empirie moeten wij ons afvragen: welk materiaal hebben wij nu nodig om een samenleving te mogen beschrijven in termen van segmentaire lineage-organisatie?

Einddoel van de beschrijving is een structuurmodel van type III: de segmenten zijn elkaar hiërarchisch omvattende verzamelingen van verwanten, gerecrueteerd door unilineaire afstamming, waarbij tevens

expliciet wordt aangetoond, dat die structuur uiterst relevant is voor feitelijke interactie.

Er zijn twee (dikwijls onvoldoende onderscheiden) mogelijkheden om unilineaire afstamming te operationaliseren (vergelijk Mc Arthur 1967).

a. Als feitelijke, objectief historisch juiste genealogische verbindingen tussen individuen.

b. Als opvattingen van participanten over genealogische verbindingen tussen individuen, waarbij objectieve historische juistheid in het midden blijft.

Operationalisering a is voor ons doel principieel onjuist. Genealogische verbindingen kunnen slechts relevant zijn voor feitelijke interactie, indien zij expliciet door de participanten worden onderkend en als zodanig door hen in rekening worden gebracht bij hun motivaties en interacties. Biologische verwanten hebben immers niet een of ander instinct dat hen bij voorkeur met elkaar doet interageren. Wij beperken ons daarom tot operationalisering bij op a kom ik dadelijk terug.

Wanneer de relevantie van het structuurmodel type III voor de participanten afhangt van de wijze waarop participanten elkaar percipiëren volgens unilineaire afstamming, mogen wij verwachten dat ook de participanten expliciet een model (type I) van unilineair-verwantschappelijke segmentatie bezitten. Beschrijving van dit model (type II) is echter geen noodzakelijke stap in de analyse.

Wel moet, om tot model III te komen, het empirische materiaal leiden tot ondubbelzinnige verificatie van de volgende hypothesen: (in het volgende versta ik onder genealogische kennis: de opvattingen van een individuele participant over genealogische verbindingen tussen mensen in zijn sociale omgeving.)

1. 'De genealogische kennis is (voor volwassen leden van de samenleving) zodanig, dat iemand alle mensen met wie hij regelmatig interageert, daarin volgens unilineaire afstamming kan onderbrengen, hetzij volgens precies aangegeven afstammingslijnen (verbindingen tussen ouders en kinderen), hetzij volgens gestipuleerde afstammingslijnen (door niet nader getraceerde verbinding met een mythische voorouder, dat wil zeggen: door clanlidmaatschap.)

2. 'Genealogische kennis is min of meer consensueel.' (Zo niet, dan verschaft unilineaire afstamming aan interagerende individuen immers geen gemeenschappelijk referentiekader aan de hand waarvan zij hun interactie kunnen coördineren, zodat die afstamming *als zodanig* geen onafhankelijke determinant voor interactie kan zijn.) Concreet omvat deze eis het volgende: 'er is consensus over welke verschillende, met name te noemen afstammingsgroeperingen er bestaan' 'er is consensus over de aard van hun onderlinge genealogische samenhang'; 'er is consensus over welke individuen in heden en verleden behoren tot welke van deze groeperingen'.

3. 'Voor diverse vormen van feitelijke interactie blijkt de waargenomen recruitering van mensen tot (bepaalde rollen in) die interactie inderdaad adequaat te beschrijven aan de hand van de indeling in afstammingsgroepen.' Deze hypothese kan worden getoetst door kwantitatieve analyse van de recruitering van partners bij de onderzochte typen interactie.*

Binnen een bepaalde samenleving kan aan deze drie eisen voldaan zijn, onafhankelijk van de objectieve historische juistheid van de genealogische kennis van de participanten.

Toch is het ook van belang de objectief historische genealogische verbindingen te achterhalen. Zij zijn nodig voor reconstructie van de vestigingsgeschiedenis, en voor inzicht in de sociaal-structurele achtergronden van de (bewuste of onbewuste) genealogische manipulaties die leiden tot de niet-historische genealogische opvattingen van de participanten. Die manipulaties zullen niet bij alle graden van verwantschap gelijkelijk kunnen optreden: bij twee historische siblings is de waarschijnlijkheid dat zij door elkaar en “door hun tijdgenoten in de juiste genealogische relatie gepercipieerd worden zeer veel groter dan bij mensen die eikaars FaFaFaPaBrSoSoSoSo zijn. Dit impliceert dat ten aanzien van nauwe verwantschap de consensus ook maximaal is. Consensus, en overeenstemming met de objectieve historische werkelijkheid, rechtvaardigen *ten aanzien van nauwe verwantschap* het gebruik van objectieve historische verwantschap (eenmaal vastgesteld) als operationalisering voor de inheemse opvattingen over genealogische verbindingen. Voor nauwe verwantschap kunnen wij operationalisering *_b* benaderen door operationalisering *a* ; voor minder nauwe verwantschap is dit echter beslist ongeoorloofd.

Het vaststellen van de objectief historische genealogische werkelijkheid is een probleem apart. In de als segmentair beschreven samenlevingen worden de historische genealogische verbindingen doorgaans niet schriftelijk vastgelegd, zodat de onderzoeker toch weer is aangewezen op informatie van de participanten. Naarmate de verwantschap minder nauw is zal de informatie minder juist en waarschijnlijk ook minder, consensueel zijn. Mts de onderzoeker zeer veel genealogische informatie krijgt over de zelfde verzameling mensen, kan hij toch de historische genealogische werkelijkheid min of meer reconstrueren.

Uit deze beschouwingen blijkt dat de onvolledige scheiding tussen inheems model en onderzoekersmodel, binnen de klassieke segmentatietheorie, weliswaar niet altijd desastreus hoeft te zijn, maar toch tot grote methodologische problemen kan leiden.

Na deze beschouwingen kunnen wij de segmentaire maatschappijstructuur in N. W. -Tunesië bespreken.

Het bergland van N. W. -Tunesië (de Kroumirie) ; Inleiding.

Het onderzochte deel van het bergland van N. W. -Tunesië (de *Kroumirie*) is een zeer geaccidenteerd, bebost heuvellandschap. De bevolking spreekt een Arabisch dialect en belijdt een volkse versie van de Islam. Zij woont geconcentreerd in door akkers, weidegebied en bos omgeven gehuchten. De bevolkingsdichtheid van het gebied is ca. 60 inw. /km . Veeteelt en de verbouw van graan, groenten en tabak leveren een doorgaans zeer bescheiden inkomen, waarop de werkverschaffing een aanvulling biedt. Het regionale centrum is Aïn Draham (ca. 5000 inw.) , met een wekelijkse markt, winkels, openbare diensten,

en het regionale bestuur. De verbinding tussen overheid en rurale bevolking vormt de sjeik, die voor een bepaald gebied (sjeikdom) vrijwel alle administratieve en politieke bevoegdheden in zich verenigt.

Toen de Fransen in 1881 het gebied veroverden, leidden de Kroumirs in hun tenten een seminomadisch bestaan, waarin geitenteelt centraal stond. Zij vormden een egalitaire tribale samenleving, (in de huidige Kroumirie zijn nog sporen te vinden van oude tribale indelingen, maar zij hebben nauwelijks meer betekenis en zullen hier verder niet besproken worden) . Exclusieve, meer voortdurend bedreigde, rechten op weidegrond, tuinen, dorsvloeren, bronnen, verbonden een groep met haar territorium, waarop het eigen heiligdom annex begraafplaats, en de open plek voor de mannenvergadering? Gewapende conflicten waren geen uitzondering; zij werden enigszins gereguleerd door mannen met hoog prestige, dikwijls leden van religieuze broederschappen en/of beheerders van heiligdommen. De invloed van de centrale overheid (Tunis) was minimaal.

Aïn Draham werd gesticht als garnizoensplaats. In 1885 stelden de Fransen de eerste sjeiks aan. Vanuit Aïn Draham werd het gebied in een periode van ca. 25 jaar gepacificeerd. Er vestigden zich enkele kolonisten. De bevolking nam snel toe maar het agrarisch areaal kon niet overeenkomstig uitgebreid worden: niet overal waren nog ontginbare hellingen met voldoende bronnen voorhanden, bovendien beperkte de Franse overheid het maken van nieuwe ontginningen. Te intensief gebruik van de aldus steeds schaarsere grond leidde in dit berggebied tot snelle erosie. Omstreeks 1930 dunde een veeziekte de kudden uit. De tenten maakten plaats voor hutten en stenen huizen.

De gehuchten consolideerden zich op hun huidige plaats. Het accent in de gezinseconomie verschoof van veeteelt naar tuinbouw. Velen migreerden naar de onmiddellijke nabijheid van Aïn Draham en naar andere urbane centra. Nu de natuurlijke hulpbronnen (land) niet langer open waren, ontwikkelde zich groter differentiatie naar welstand, vooral ten gunste van de sjeiks of hun naaste verwanten. De opkomst van Aïn Draham als markt en als toeristenplaats bood ook anderen de mogelijkheid van economische expansie. De ontwikkeling van een aparte klasse van rijken en machtigen werd sinds de onafhankelijkheid van Tunesië (1956) -versneld. Enerzijds verschaften de partijorganisatie (Neo-Destour) en de werkverschaffing machtsposities aan de geschoolde Kroumirs. Anderzijds werd voor een groot herbebossingsproject het agrarisch areaal nog verder beperkt en de geitenteelt jarenlang verboden, waardoor de economische situatie van de meerderheid van de bevolking verslechterde.

De nu volgende analyse is niet een poging om de prekoloniale Kroumirse samenleving te reconstrueren. Ik wil de sociale organisatie in de hedendaagse Kroumirie bespreken, die door de boven aangestipte veranderingen sterk van de prekoloniale verschilt .

Hierbij moet worden opgemerkt, dat uit de overvloed aan kennis die inmiddels over dit gebied voorhanden is, een vrij grote lokale diversiteit blijkt.

Mijn analyse betreft slechts het onderzoeksgebied. Ik wil *geen* poging doen de huidige situatie systema-

tisch te verklaren uit historische veranderingen. Voorts zal ik mijn analyse beperken tot de rurale gehuchten, ook al is de hedendaagse Kroumirie een boerensamenleving die slechts volledig geanalyseerd kan worden in relatie tot urbane centra, binnen een wijdere sociale structuur (de nationale staat Tunesië). Hoewel de factoren die het leven van de hedendaagse Kroumir bepalen, vooral buiten het eigen gehucht liggen (namelijk in nationale en supranationale economische en politieke structuren), speelt zijn leven zich vrijwel volledig binnen het eigen gehucht af, terwijl ook de inheemse visie op de eigen samenleving nauwelijks verder reikt.

In dit korte bestek kan ik niet meer eindconclusies geven? de lezer zij ervan overtuigd dat zij steunen op intensieve, onder andere kwantitatieve, analyse van veel materiaal, dat in mijn andere rapporten uitvoerig gepresenteerd wordt.

Unilineaire afstamming in de Kroumirie

Bij de aanvang van mijn onderzoek stond mij voor de Kroumirse sociale organisatie het model voor ogen van de segmentaire lineage. Dit model was immers reeds dikwijls toegepast op Arabische samenlevingen, van nomaden zowel als peasants, ook in Noord-Afrika (Bourdieu 1963: 87v? Evans-Pritchard 1949: 54v? Favret 1966; Gellner 1963, vgl. 1969; Murphy & Kasdan 1959: 18v; Patai 1965; Peters 1951, 1960).

Binnen het Tunesiëproject van de Universiteit van Amsterdam bestond de opvatting, dat dit model ook van toepassing was op de Kroumirie (bijvoorbeeld Hartong 1968: 53).

De opvattingen van de hedendaagse Kroumirs over hun eigen samenleving komen, bij de eerste kennismaking, goed overeen met het model van de segmentaire lineage. Naar de inheemse ideologie zou patrilineaire afstamming solidaire groeperingen op verschillende niveaus creëren, en zo het belangrijkste sociaal-structurele principe vormen, zowel in heden als in verleden; vestigingsgeschiedenis der groeperingen, vererving, patronen van wonen en samenwerken, huwelijksrelaties, religieuze activiteiten worden aldus door de participanten samengebracht onder één noemer.

Ik wil aantonen dat deze inheemse visie niet mag worden opgevat als een juiste, zij het voorwetenschappelijke analyse van de Kroumirse samenleving door, voor de huidige Kroumirse samenleving, de hypothesen, die operationalisering van de klassieke theorie gaf, te falsifiëren.

Het inheemse unilineair-verwantschappelijke model vertoont verschillende typen van agnatische verbindingen, en (hoewel niet door aparte inheemse termen onderscheiden) verschillende typen van voorouders.

Het type dat meestal de hoogste posities in de genealogieën vervult, omvat de *mythische voorouders*. Zij leefden in een onbepaald ver verleden, en zouden, van onbekende herkomst, de eerste bewoners van het gebied zijn geweest. Hun namen vormen een vaste kleine verzameling die aan een ieder bekend is. Tussen sommige mythische voorouders worden verbin-

dingen aangegeven van de vorm Pa/So, Br/Br of (zeer zelden) FaSo/FaSo. Er is *geen* consensus over welke mythische voorouders onderling verbindingen hebben. Sommige Kroumirs onderkennen zelf het metaforisch karakter van deze verbindingen: zij zijn een uitdrukking van bestaande relaties tussen met die voorouders corresponderende sociale groeperingen: clans.

De indeling, door de participanten, van bepaalde individuen en van bepaalde nauw-agnaten bij bepaalde clans bleek zeer inconsistent. Van de andere kant is er een onmiskenbare samenhang tussen iemands woonplaats en tot welke clan iemand gerekend wordt; dikwijls zijn clannamen (als toponiemen) gebonden aan het landschap.

In de lagere genealogische posities zien wij *niet-mythische voorouders*. Zij worden beschouwd als patrilineaire afstammelingen van de mythische voorouders, over een onbepaald aantal generaties. Voor de naaste omgeving (binnen 1-2 km) kunnen individuele participanten (zonder consensus) de namen noemen van niet-mythische voorouders, op de verschillende niveaus, waarmee de bewoners geassocieerd zijn. Buiten dit gebied kent men slechts clannamen. Ook tussen niet-mythische voorouders worden verbindingen gelegd van de vorm Fa/So, Br/Br en (zeer zelden) FaSo/FaSo. Dit gebeurt niet-consensueel, maar iedere individuele participant presenteert de door hem aangegeven verbindingen als historisch juist (nooit als metaforisch). De sociale groeperingen geassocieerd met niet-mythische voorouders zouden wij lineages, respectievelijk lineage-segmenten kunnen noemen. Maar de individuele genealogische kennis blijkt historisch onvolledig, dikwijls onjuist, niet consensueel, en opportunistisch.

Wij moeten constateren dat lineages als inheems consensueel onderscheiden sociale groeperingen in de Kroumirie niet bestaan.

In overeenstemming met hierboven gegeven beschouwingen blijkt consensus ten aanzien van genealogische verbindingen tussen thans levende personen zich te beperken tot de laagste niveau: tot mensen die een gemeenschappelijke Fa, FaFa of hoogstens FaFa-Fa hebben. De *agnatische kernen* omvatten zelden meer dan tien levende personen in de Kroumirie.

Over namen van niet-mythische voorouders meer dan drie generaties boven thans levenden is er geringe > consensus. Bovendien kan men slechts tot aan de derde opklimmende generatie namen van broers van directe, niet-mythische voorouders noemen. Agnatische verbindingen tussen mythische voorouders zijn dubieus en worden slechts tussen een deel van de mythische voorouders gelegd. Consensuele agnatische verbindingen via niet-mythische voorouders leggen de participanten slechts tussen enkele agnatische kernen. Voorts bestaat er voor een aanzienlijke deel van de agnatische kernen geen consensus over de mythische voorouders waar zij bij horen.

Segmentatie op basis van patrilineaire afstamming bestaat in de Kroumirie nauwelijks boven het niveau van de agnatische kernen; er is geen segmentaire structuur om deze agnatische kernen onder te brengen. Wanneer wij de agnatische kernen terzijde laten, hebben wij de hypothesen 1 en 2 voldoende

gevalsiefd, zodat wij op hypothese 3 niet meer hoeven ingaan. Op hoger niveau dan de agnatische kernen kan segmentatie volgens unilineaire afstamming in de Kroumirie niet relevant zijn voor feitelijke interactie. Voor de agnatische kernen werden hypothese 1 en 2 wel geverifieerd, en wij moeten daarom hun relevantie voor feitelijke interactie nader gaan analyseren. Agnatische kernen zijn inwendig gesegmenteerd. Bijvoorbeeld in een agnatische kern van levende mannelijke gezinshoofden met gezamenlijke FaFaFa zien we vier niveaus van segmentaties

1. de individuele gezinshoofden?
2. de siblings (zelfde Fa)
3. de neven (zelfde FaFa)
4. de totale agnatische kern.

Zijn deze verzamelingen (behalve de individuele gezinshoofden) Corporatieve groepen, met gemeenschappelijke rechten over personen en zaken, en gemeenschappelijke interactie?

In de Kroumirie erven zowel mannen als vrouwen van hun ouders. In de praktijk laat de vrouw de erfenis meestal aan haar broers; haar kinderen kunnen echter bij MoBr om land vragen. Idealiter blijven de broers bijeen wonen op de onverdeelde erfgrond. Gebruikelijk is echter dat er grote conflicten ontstaan, zodat na enige tijd de erfenis verdeeld wordt. Dikwijls gaan de broers dan op groter afstand van elkaar wonen, in de nabijheid van derden (al dan niet verwanten) met wie zij, op dat moment, positiever relaties hebben. Het Kroumirse gezin is vanaf de tweede generatie gewikkeld in een proces van voortdurende ruimtelijke dispersie. Ten aanzien van bijeenwonen, gemeenschappelijk landbezit en uit bijeenwonen voortvloeiende gemeenschappelijke interactie vormen de genoemde agnatische segmenten dus niet per se corporatieve groepen. Broers, neven en zelfs de hele agnatische kern kunnen in allerlei situaties weliswaar gemeenschappelijk interageren: bij samenwerken op het . . land, feesten binnen de familie of voor heiligheden, conflicten, e. d. Maar in al deze gevallen kunnen ook cognaten, affinalen, al dan niet verwante bureen en niet -naburige niet verwanten als partners optreden. Meestal zijn die partners dan ook niet uit dezelfde agnatische kernen afkomstig.

Jongmans echter, die in een Kroumirse gehucht jarenlang intensief onderzoek deed naar o. a. politieke structuur op gehuchtsniveau is van mening dat t. a. v. politieke interactie broers, mits wonend in eikaars nabijheid, een corporatieve groep vormen, met een eigen politieke strategie en een eigen afvaardiging naar de mannenvergadering. Maar neven, laat staan de gehele agnatische kern, hebben dit corporatieve karakter ook niet t. a. v. politiek (Jongmans persoonlijke mededelingen).

De agnatische kern, of een segment daarbinnen (tenzij op het laagste niveau: Siblings), is in de Kroumirie niet ipso facto een exclusieve en solidaire corporatieve groep.

Toch is het denkbaar dat agnatische verwantschap van bijzondere betekenis is, voor feitelijke interactie tussen twee individuen

Ons gezichtspunt verschuift nu van groepeeringswijze indeling (als eenheid optredende verwantschappelijke segmenten) naar egocentrische relaties. Rond ieder lid (Ego) van de onderzochte samenleving zien we nu een aantal agnaten, en een aantal niet-agnaten. Wat leert ons nu analyse van Ego's interacties?

Ik onderzocht kwantitatief de betekenis van agnatische verwantschap voor de volgende aspecten van de sociale structuur; wie woont in de nabijheid van wie wie kiest wie (ongeacht de frequentie) als partner voor feitelijke interactie; bezoek aan elkaars woning, samenwerking op land, erf, bij water halen, verzamelen van bosproducten; frequentie van feitelijke interactie; selectie van huwelijkspartners (2) ² Agnatische verwantschap bleek zich nauwelijks als aparte categorie te onderscheiden binnen de totale kindred. (Mitchell 1963). Hoe geringer de afstand tot Ego's woning, hoe groter de interactie van Ego's kindred onder de gezinshoofden. De kindred mag hierbij als één categorie beschouwd worden, behalve voor het gebied van de naaste bureen (0 – 125 m), waar nauw-agnaten veel sterker zijn vertegenwoordigd dan overige kindred. Verwantschap speelt een bepaalde rol bij de selectie van interactiepartners; maar hierbij is er geen verschil tussen agnaten en niet-agnaten, onder de kindred. Een samenhang tussen verwantschap en frequentie van interactie kon niet worden aangetoond. Analyse van het huwelijkspatroon laat zien dat ca. 30% van de huwelijken kindred-endogaam is, waarvan de helft tussen leden van dezelfde agnatenkern; de verklaring van deze cijfers ligt niet in een voorkeur voor kindred, of voor agnaten in het bijzonder, maar in het feit dat onder de toegestane potentiële huwelijkspartners in iemands sociale omgeving kindred (waaronder agnaten) nu eenmaal een belangrijk aandeel vormen (Binsbergen & Binsbergen 1970).

Wij kunnen stellen dat agnatische verwantschap in de Kroumirse samenleving geen belangrijke, onafhankelijke determinant is voor feitelijke interactie.

Wel bleek de kindred een onafhankelijk gegeven te zijn in de Kroumirse sociale structuur, relevant voor het woonpatroon en voor de keuze van interactiepartners.

Deze resultaten maken het onmogelijk de Kroumirse samenleving te beschrijven met een onderzoekersmodel van unilineair-verwantschappelijke segmentatie.

Bovenstaande opmerkingen over de betekenis van de band tussen zeer nauw-agnaten doet aan deze conclusie natuurlijk niets af: zij voert immers volstrekt niet tot de uitgewerkte structuur van elkaar op een aantal verschillende niveaus omvattende, door unilineaire afstamming bepaalde segmenten.

Toch hanteren de participanten het formele model van de segmentaire lineage als inheemse maatschappij ideologie. Wij kunnen daarom verwachten dat dit

²Een belangrijk punt is dat, om te kunnen toetsen of verwantschap (in diverse categorieën) een onafhankelijke factor vormt in bepaalde aspecten van de sociale structuur, andere variabelen (net name territorialiteit) constant gehouden moeten worden; aan deze voorwaarde is bij mijn analyse voldaan.

model, ook al vormt het geen aanvaardbare analyse van de sociale structuur, toch enige betekenis heeft. Inheemse formuleringen in termen van oppositie en integratie binnen unilineair-verwantschappelijk segmentatiemodel zouden een soort jargon kunnen zijn op andere, fundamentele structuurprincipes uit te drukken.

De geringe consensus van deze formuleringen verraadt op zich al het secundair karakter. Die geringe consensus hangt samen met het feit dat er bijzonder weinig verbale communicatie is over de hogere regionen van de genealogie. Consensus-bevorderende sociale controle ontbreekt daarom: tegenstrijdigheid van opvattingen komt nooit aan het licht (tenzij bij sociaal onderzoek). Wanneer een Kroumir zijn precieze genealogische verbinding met een tijdgenoot traceert, doet hij dat via de kortste weg: agnatisch, cognatisch of affinaal, zoveel mogelijk via tijdgenoten; hogere voorouders (mythisch of niet-mythisch) worden voor dit doel niet gebruikt. Gaat het er slechts om, aan te geven of men met een ander voorouders gemeen heeft (hoe dan ook), dan blijkt een enorm opportunisme, verwijzend naar structuur van feitelijke interactie op dat moment binnen de rurale gehuchten.

Laten wij nu gaan zien van welk fundamentele structuurprincipe het inheemse segmentaire lineage-model een formulering is.

Territoriale segmentatie in de Kroumirie

Als onderzoekersmodel (type III) kunnen wij een model van territoriale segmentatie opstellen, waarbinnen de, gehele Kroumirse samenleving (behalve de urbane aspecten) kan worden opgenomen, en dat hogelijk relevant is voor feitelijke interactie. Bovendien kunnen wij aantonen, dat de participanten een dergelijk model ook zelf hanteren.

type segment	grootte (in gezinnen)	naam afgeleid van	karakteristiek attribuut
huisgezin	1	(mannelijk) gezinshoofd	huis (vooral: voorraadtabel in het huis)
erf	2-5	belangrijkste gezinshoofd; stichter	dorsvloer
buurschap	5-20	voorouder van best vertegenwoordigde agnatenkern; mythische voorouder; grondnaam; bron; heiligdom.	bron
gehucht	10 – 50	zie buurschap	open plek voor mannenvergadering (annex winkel)
dalkom	150-500	zie buurschap	heiligdom
sjeikdom	600-1200	naam gegeven door de Fransen, afgeleid van namen van oude tribale eenheden	heiligdom

Tabel 1. Territoriale segmenten in de Kroumirie.

Volgens dit model kunnen wij de rurale Kroumirse samenleving voorstellen als opgebouwd uit elkaar hiërarchisch omvattende territoriale segmenten (verzamelingen mensen wonend op een bepaald geografisch ononderbroken gebied). Territoriale segmenten zijn in de Kroumirie als volgt van elkaar te onderscheiden door in het landschap zichtbare grenzen (open terrein, pad, beek, cactushaag, weide, bos); door een eigen naam (hoewel dezelfde naam op neer dan een segmentair niveau gebruikt kan worden; en bovendien hoort bij ieder segmentair niveau een bepaald type, in het landschap zichtbaar, karakteristiek attribuut, waarvan segmenten op hetzelfde niveau dan ieder een ander, individueel exemplaar bezitten.

Tabel I geeft een overzicht van de diverse typen segmenten, hun numerieke grootte, hun naamgeving, en hun karakteristiek attribuut.

Tenslotte zijn politieke agentia op verschillende niveaus gedistribueerd over de territoriale segmenten. Op het hoogste niveau zien we de sjeik. In iedere dalkom van zijn sjeikdom heeft hij één vertegenwoordiger. Op gehuchtsniveau staan sjeik en vertegenwoordiger in contact niet de mannenvergadering (jama'a), vooral met haar informeel leider. Kernleden (kebir) van de mannenvergadering vertegenwoordigen ieder een buurschap; bijna dagelijks ontmoeten zij mannen van bijna alle andere huishoudens en erven op de samenkomst voor mannen. voor discussies, kaartspel en thee.

Dit segmentaire kader is echter onvoldoende voor de uitputtende analyse van hedendaagse lokale politiek (Jongmans persoonlijke mededelingen); want in dit opzicht zijn even belangrijk o. a. persoonlijke netwerkrelaties, eer, welstand, kunnen lezen en schrijven, het onderscheid tussen overheidsmacht en informele autoriteit (de laatste opgebouwd en gemanifesteerd in dagelijkse interactie op gehuchtsniveau), en aanvullende toegangen tot overheidsmacht (door middel van partijlidmaatschap en de organisatie van de werkverschaffing). Dit onderzoekersmodel beantwoordt aan min of meer impliciete, maar consensuele onderscheidingen bij de participanten. Wij kunnen dit op de volgende manieren aantonen. Wanneer een Kroumir een ander wil beschrijven naar sociale herkomst, heeft hij slechts een zeer gebrekkig terminologisch apparaat ter beschikking. De belangrijkste beschikbare termen zijn samengevat in tabel 2. De termen overlappen elkaar en iedere term kan betrekking hebben op verschillende typen segmenten; bovendien hebben deze termen voor de participanten niet slechts een territoriaal, maar ook een verwantschappelijk aspect. Dezelfde schijnbare vaagheid bestaat ten aanzien van eigennamen van segmenten.

Aanduidingen van sociale herkomst hebben echter toch voldoende precisie, omdat de participanten ze interpreteren volgens een segmentair model dat overeenkomt met het hier gepresenteerde onderzoekersmodel. De aanduiding geeft altijd het hoogste segmentaire niveau waarop de structurele positie van spreker ten opzichte van besprokene nog is uit te drukken in termen van segmentaire oppositie (daarboven hebben

zij slechts segmenten gemeenschappelijk) . De aanduiding is daarom des te vager, naarmate de structurele afstand groter is? de informatie is steeds juist voldoende, omdat structurele afstand inderdaad nauw samenhangt met frequentie van interactie. (Evans-Pritchard (1940b: 136) beschrijft hetzelfde verschijnsel voor de Nuer) .

term	verwantschappelijk aspect	territoriaal aspect
dar	huisgezin (nucleair of uitgebreid gezin) ; segment van een agnatenkern; agnatenkern; kindred	huisgezin; erf
duar	segment van een agnatenkern; agnatenkern; enige agnaten-kernen binnen een clan;clan; hogere tribale eenheid	erf; buurschap; gehucht; enige buurgehuchten;dalkom; sjeikdom; tribale eenheid in verscheidene sjeikdommen
firqa	segment van een agnatenkern; agnatenkern; enige agnaten-kernen binnen een clan; clan; hogere tribale eenheid	erf; buurschap; gehucht; enige buurgehuchten;dalkom; sjeikdom; tribale eenheid in verscheidene sjeikdommen

Tabel 2. Inheemse temen van sociale eenheden.

Voorts is het huidige landschap het resultaat van bewuste transformaties (vestiging, ontginning, kunstmatige systemen van waterhuishouding, paden) door de participanten. Wanneer de territoriale segmenten (van huisgezin tot gehucht) uit het huidige landschap afleesbaar zijn, dan moet het model van die structuur bij de participanten aanwezig zijn. Een dergelijk argument geldt ook met betrekking tot de distributie van karakteristieke attributen over de territoriale segmenten.

Dit argument wordt nog overtuigender vanuit het proceskarakter van segmentatie. Door demografische fluctuaties en door de voortdurende dispersie van ouderlijke gezinnen kan een territoriaal *segment* naar functie gaan behoren tot een ander segmentair niveau. Dit gaat steeds samen met herdistributie van karakteristieke segmenten In concreto: wanneer een volwassen man met zijn gezin apart gaat wonen van zijn broers en hun zonen, creëert hij voor zichzelf en zijn zonen een eigen dorsvloer, als baken in de segmentaire oppositie ten opzichte van zijn Br's en BrSo's; wanneer deze buurgehuchten samengroeien, wordt één van beide mannenvergaderingen opgegeven, en van de twee prominente heiligdommen neemt er één in betekenis toe ten koste van het andere. De herdistributie van karakteristieke attributen creëert een nieuwe status-quo (met zichtbare tekens in het landschap) , die dan weer het uitgangspunt worden voor nieuwe ontwikkelingen.

Het onderliggende segmentaire model blijkt ook in de negatieve beeldvorming die op alle niveaus merkbaar is tussen leden van twee, volgens het onderzoeksmodel onderscheiden, territoriale segmenten op hetzelfde niveau.

Dit alles is voldoende bewijs voor de aanwezigheid van een min of meer impliciet model van territoriale segmentatie bij de participanten.

Territoriale segmentatie is zeer relevant voor feitelijke interactie. Allereerst zijn de territoriale segmen-

ten werkelijke sociale groepen, met gemeenschappelijke interactie en onderlinge identificatie tussen de leden. Door hun exclusieve band met een bepaald karakteristiek attribuut zijn het corporatieve groepen. De gemeenschappelijke activiteiten van ieder segment houden nauw verband met het eigen karakteristieke attribuut. De gemeenschappelijke activiteiten binnen de segmenten zijn, van laag naar hoog; het gezinsleven (werken, eten, slapen, opvoeding) ; werken op het land; waterhalen; bezoek aan de mannenvergadering. Op alle niveaus treft men bovendien aan: bezoek aan heiligdommen, feesten voor heiligdommen, en begraven. Deze gemeenschappelijke activiteiten dienen de integratie van het segment ;de leden presenteren zich daarbij gezamenlijk aan elkaar en aan de buitenwereld.

In de loop van dit rapport zullen wij vaststellen dat alle karakteristieke attributen, en de daarmee verbonden gemeenschappelijke activiteiten, steeds ook religieuze connotaties hebben. Be territoriale factor in religie is echter, kennelijk, volstrekt niet het enige argument om ten aanzien van de Kroumirie te spreken van territoriale segmentatie. Wij kunnen nu terugkeren naar de benadering van Goody (1957) . Volgens Goody treden 'local ritual congregations' op als segmentatieprincipe (in West- en Midden Afrika, in Algerije, en in Z. O. Azië) . Wij kunnen dit gezichtspunt als volgt belangrijk aanvullen. Primair blijken territoriale groeperingen (zoals in de Kroumirie) te kunnen functioneren binnen een segmentair systeem. Secundair is dan of de sociale controle waardoor deze territoriale groeperingen geïntegreerd worden, uitsluitend wordt geleverd door ritueel (Goody) , of daarnaast ook door allerlei vormen van interactie (en sancties daarbinnen) waarbij niet direct wordt verwezen naar niet menselijke wezens en krachten.

Nu omvatten gemeenschappelijke activiteiten met alle andere leden van eigen segmenten op diverse niveaus slechts een deel van de dagelijkse activiteiten van een Kroumir. Bij de meeste activiteiten zijn slechts twee personen betrokken. Maar ook dan blijkt territorialiteit van grote betekenis.

Ik analyseerde mijn materiaal over interactie statistisch, volgens de volgende vragen: wie kiest wie als interactiepartners (ongeacht frequentie van interactie) met welke frequentie wordt met de gekozen interactiepartners geïnteregeerd; wat is de geografische herkomst van echtgenoten?

Het bleek dat verreweg de meeste interactiepartners gekozen werden binnen de eigen buurschap, vooral binnen het eigen erf. .

Interactie met mensen van andere buurschappen en andere gehuchten is sporadisch. De frequentie van interactie met de gekozen interactiepartners is des te hoger naarmate de geografische afstand geringer is. Van alle gehuwden is ca. 50% gehuchtendogaam. gehuwd; de overigen hebben hun echtgenoten meestal in buurgehuchten gevonden. Bij gehuchtendogamie bestaat voorts de tendens, de partners te recruterend onder naaste burenen (al dan niet agnaten) . Ook de niet collectieve aspecten van religie (bijvoorbeeld individuele relaties tussen een mens en plaatselijke heiligen) hangen nauw samen met territorialiteit.

Bij de interpretatie van deze uitkomsten kunnen

wij onderscheid maken tussen het effect van territorialiteit (geografische afstand, zonder neer), en het effect van territoriale segmentatie. Het deel van het landschap dat een bepaald segment bezet, kan grillig gevormd zijn. Wanneer nu individuen A en B behoren tot hetzelfde segment, en C behoort tot een aangrenzend segment van hetzelfde niveau, dan kan de geografische afstand tussen A en C kleiner zijn dan tussen A en B. Als de participanten zich laten leiden door het model van territoriale segmentatie, dan interageert A bij voorkeur met B; is louter geografische afstand van belang, dan interageert A bij voorkeur met C. Mijn analyse geeft voor deze grensgevallen geen uitsluit. Meestal echter werken territoriale segmentatie, en territorialiteit, in dezelfde richting.

Territorialiteit, binnen (en eventueel ook buiten) het model van territoriale segmentatie, blijkt een fundamenteel structuurprincipe in de Kroumirse samenleving.

Inheems model en onderzoekersmodel in de Kroumirie

Hoe kan zich in de Kroumirie het inheemse model van uniliniair-verwantschappelijke segmentatie als expliciete ideologie handhaven, terwijl het voor feitelijke interactie niet relevant is, en terwijl de participanten zelf, neer impliciet, ook het wél relevante, model van territoriale segmentatie hanteren?³

Voortredender op de theorie van Sahlins (1961) zou het aantrekkelijk binnen zijn om het huidige inheemse segmentatiemodel in de Kroumirie af te doen als een 'cultural lag' (in de zin van Ogburn & Nimkoff 1947: 592v). Volgens Sahlins (1961: 342 en passim) is de segmentaire lineage een ephemere, zelfliquiderende organisatievorm, slechts voordelig binnen een specifieke historische situatie (expansie in het woongebied van een ander volk, en gedoemd het onderspit te delven bij conflict met 'chiefdoms' of met staten.

De recente geschiedenis van de Kroumirie (kolonisering, pacificatie, sedentatie) beantwoordde aan dit patroon.

Ook zijn er, tamelijk onbetrouwbare, aanwijzingen (Souyris-Rolland 1949) dat de Kroumirs vroeger fictieve genealogische verbindingen legden tussen clans en tribale eenheden binnen een veel groter geografisch gebied dan tegenwoordig; dit zou sugge-

³ Murphy & Kasdan (1967 s 10) proberen een antwoord te vinden op de vraag; hoe kan zich de agnatische ideologie handhaven in Arabische samenlevingen, waar immers cognatische (en affinale) verwantschap structureel even belangrijk is als agnatische (volgens de theorie van deze auteurs). Deze vraagstelling sluit aan bij mijn beschouwingen over de kindred in de Kroumirse samenleving. In de Kroumirie echter is verwantschap (kindred) secundair ten opzichte van territorialiteit. Daarom kunnen wij dit probleem hier laten rusten. Murphy & Kasdan menen hun vraag te kunnen beantwoorden door bij de participanten bepaalde systematische manipulaties op genealogische kennis te veronderstellen. Elders (Binsbergen 1970b) heb ik de toepasbaarheid van hun suggesties op het Kroumirse materiaal kwantitatief onderzocht.

ren dat vroeger unilineaire afstamming als segmentatieprincipe belangrijker was dan thans. Volkomen in tegenspraak echter met een 'Cultural Lag', is het feit dat de huidige inheemse visie de participanten een bevredigende beschrijving van de huidige situatie levert, doordat die visie tautologisch en multidimensionaal is. De huidige inheemse visie beantwoordt alleen niet aan de wetenschappelijke analyse van de huidige situatie; en dat is voor een 'cultural lag' niet voldoende. Wij weten niet of de Kroumirs vroeger dezelfde visie op hun samenleving hadden als thans; evenmin weten we of die visie van toen beter dan nu aansloot bij wat een denkbeeldige onderzoeker had kunnen vaststellen als de sociale structuur van de prekoloniale Kroumirie. Tegenover: het materiaal bij Souyris-Rolland kunnen wij de volgende argumenten stellen. De strijdgroepen in de prekoloniale Kroumirie waren vooral territoriale eenheden die naast agnaten ook niet-agnaten, nauw-cognaten en affinalen bevatten. Voorts moet de prekoloniale Kroumirie sterk geleken hebben op de samenleving van Cyrenaïca, waarop Peters (1967) het segmentaire lineage-model juist niet toepasbaar achtte. En tenslotte zou de prekoloniale Kroumirie een slechte beurt maken, wanneer wij haar toetsen aan de door Lewis (1965) ontworpen factorisatie van unilineaire verwantschap; van de 10 mogelijke positieve scores zou zij er waarschijnlijk slechts drie behalen (op de punten 'descent binds men and women equally; non occurrence of age-set organization; non-occurrence of centralized government' (Lewis 1965: 108)). De door Lewis genoemde samenlevingen behalen er allen 4 of meer.

Bij nader inzien is de vraag in eerste alinea van deze paragraaf misleidend. De participanten hanteren niet twee modellen naast elkaar, naar in feite één hybride model. Ambivalentie tussen unilineaire afstamming en territorialiteit is in alle aspecten van de inheemse maatschappijvisie te vinden en maakt naast elkaar zowel een agnatische ideologie als een territoriaal-gesegmenteerde structuur van feitelijke interactie mogelijk.

Ondanks de ideologie ontleen de participanten aan patrilineaire afstamming geen consensuele indeling waarbinnen hun gehele samenleving is te vatten. Wat is dan de betekenis van voorouders in deze samenleving? Het antwoord is (tabel 1): namen van voorouders zijn als extra attributen (naast de karakteristieke attributen) toegevoegd aan territoriale segmenten. Herdistributie van karakteristieke attributen wordt dan ook dikwijls gevolgd door herdistributie van voorouders, binnen de genealogie. De participanten kunnen, sprekend over hun samenleving in algemene bewoordingen, de territoriale structuur formuleren als een genealogische.

Dit patroon wordt echter nooit consequent uitgewerkt. Individuele participanten hebben dikwijls wel een genealogische formulering voor de structurele relatie tussen twee bepaalde segmenten?'de segmenten A en B horen bij elkaar, want hun stamvaders waren broers; . . . want hun stamvaders waren vader en zoon.' Maar geen enkele participant kan een ook maar enigszins volledig schema produceren voor alle territoriale eenheden op alle niveau's, in zijn directe

geografische omgeving.

Aangezien de territoriale segmenten bepaald zijn door zichtbare grenzen en door karakteristieke attributen, is toevoeging van vooroudernamen als extra attributen niet essentieel voor het model van territoriale segmentatie. We kunnen deze zienswijze ook omdraaien en stellen. Groepen gedefinieerd door verwijzing naar een voorouder (mythisch of niet-mythisch), hebben (behalve in het geval van Fa en So, respectievelijk Br en Br) slechts relevantie voor feitelijke interactie indien zij een continu territorium bezetten waarvan de grenzen samenvallen met die van de operationele territoriale segmenten. Clannamen zijn dikwijls gebonden aan territoria die niet samenvallen met de thans bewoonde gedeelten van het landschap; zij vormen dan geen extra attribuut van een territoriaal segment, hebben geen betekenis voor feitelijke interactie, 'en dienen nog slechts als toponiem. Wij zullen echter zien, dat in twee aspecten van de Kroumirse sociale organisatie clans nog een zekere betekenis hebben. Oude opposities tussen gelokaliseerde clans verklaren de distributie van begraafplaatsen over territoriale segmenten. En bovendien worden twee clannamen (Arfauyiya en Zegaydiya) gebruikt ter aanduiding van twee rivale groeperingen die sinds het einde van de vorige eeuw een hoofdrol hebben gespeeld in de lokale politiek van het sjeikdom Ataffa. De kern van elk van deze groeperingen wordt gevormd door leden van enige agnatische kernen over wier behoren tot een bepaalde clan consensus bestaat. Binnen deze kern bestaan frequente huwelijksrelaties, en de kernleden worden in feite niet gerecrueteerd via lidmaatschap van clan of agnatische kern, maar via kindrelaties met andere leden.

De laatste honderd jaar hebben óók vele agnatische kernen, wonend in de nabijheid van ofwel Zegaydiya, ofwel Arfauyiya, getracht zich aan deze clans te affiliëren. De huidige verzameling van mensen die zich tot één van deze clans rekenen, vormt beslist geen politiek solidaire groep? de met clannaam aangeduide, min of meer solidaire groep van politiek actieven omvat slechts enkele procenten van alle volwassen mannelijke leden die zich tot de clan rekenen.

Door namen van mythische voorouders toe te voegen aan de territoriale segmenten, wordt voor de participanten hun samenleving veel begrijpelijker. Want nu kunnen zij die structuur presenteren als het resultaat van het uiteengroeien van ouderlijke gezinnen, en van erven. Mannelijke leden van het gezin worden vrijwel volledig, en mannelijke leden van erven worden voor een groot deel, gerecrueteerd op basis van patrilineaire afstamming. De participanten projecteren dit gegeven naar de hogere niveau's, en maken zo van alle bewoners van een dalkom agnaten: onbepaald veel generaties terug zouden hun voorouders behoord hebben tot het huisgezin van dezelfde mythische voorouder.

De genealogische kennis geeft genoeg steun om deze visie te handhaven. Want die kennis is gebrekkig; en zodanig gemanipuleerd dat zij goed met deze visie overeenkomt!

Analyse van de tegenspraak tussen genealogische informatie van vele verschillende informanten leerde

mij door welke systematische operaties de historische genealogische werkelijkheid wordt omgezet tot gemanipuleerde kennis van individuele participanten. De belangrijkste van die operaties zijns weglaten van historisch weinig markante personen; weglaten van personen die elders woonden; weglaten van zeer verre agnaten, ongeacht hun woonplaats; weglaten van echtgenoten, sibilings, en echtgenoten van sibilings, van directe mannelijke voorouders boven de derde opklimmende generatie; verwisselen van de genealogische posities van voorouders, overeenkomstig de dynamiek van de met hen verbonden segmenten; niet-agnaten als agnaten voorstellen, via niet-mythische voorouders of via mythische voorouders (fusie, meestal op basis van wonen in eikaars nabijheid en daarmee samenhangende huwelijksrelaties). Kennelijk is in deze operaties de territoriale factor van groot belang.

Het onderkennen van deze systematisch werkende operaties was het resultaat van maandenlang worstelen met de chaos van tegenstrijdigheden die mijn omvangrijke genealogische materiaal leek te zijn.

Vanuit deze operaties kon ik eindelijk historisch juiste genealogieën en de vestigingsgeschiedenis, reconstrueren. Ik stelde vast dat

2 de gezinshoofden van mijn onderzoeksgebied (12 km²) behoorden tot 17 niet verder te herleiden historische afstammingslijnen. Deze diversiteit wordt primair overwonnen door territoriale integratie, en secundair wordt die territoriale integratie voorgesteld (zij het zonder gedetailleerde of consensuele uitwerking) als een genealogische.'

De participanten kunnen meestal wel enkele kleinere agnatische kernen noemen (niet steeds dezelfde) die buiten dit patroon vallen. Maar dit blijft voor hen een pikante uitzondering, die de algemene regel (gemeenschappelijke patrilineaire afstamming) bevestigt. Van mijn vele tientallen informanten bleken er slechts enkelen dit aspect van de inheemse ideologie te doorzien.

De ideologie vertekent nu de feitelijke vestigingsgeschiedenis. Een voorouder die als attribuut is toegevoegd aan een bepaald segment, zou gewoon hebben op de plaats waar dat segment thans wordt aangetroffen; zijn afstammelingen wonen immers op zijn erfgrond! Ideologisch bestaat migratie niet; terwijl juist historische reconstructie een duizelingwekkend migratiepatroon laat zien. Ideologisch is patrilineaire vererving de enige mogelijkheid om land te krijgen. Maar in feite leidden de meeste migraties van personen of groepen naar vestiging op grond die op andere manier verworven is; matrilineaire vererving, uxorilocale vestiging, schenking, ruil, aankoop, tijdelijk contract, een overheidsconcessie voor een ontginning, en vroeger ook; gewelddadige verovering.

De ambivalentie tussen patrilineaire afstamming en territorialiteit vinden we ook in de belangrijkste inheemse termen om sociale groeperingen aan te duiden (tabel 2).

Tenslotte sluit die ambivalentie aan bij het fundamentele feit, dat voor een Kroumir de volgende begrippen ongeveer synoniem zijns 'verwant' en 'positieve relatie'.

Iemand is mijn verwant, wanneer hij behoort tot dezelfde (*waheda*) *firqa*, dar, *duar* (tabel 2) , ‘*ayla* (ongeveer % agnatische kern) _ , *familia* (kindred) , wanneer hij en ik dezelfde voorouder (, *jadd wahed*) hebben. Ik heb met iemand een positieve relaties, wanneer er tussen ons zonder betaling (*bi'l meziya*) uitwisseling (of de bereidheid daartoe) bestaat van goederen en diensten, als wij elkaar helpen (*me'auna*) ; deze relatie kan zeer nauw worden; getrouwen (*metasrin*) . Deze positieve relaties beantwoorden aan het inheemse ideaal van de relaties tussen nauw-agnaten: mensen in dergelijke relaties zijn als broers (*kif khoian*) of kortweg broers (*khoi-an*) . Positieve relaties (vooral die van getrouwen) omvatten (behalve het taboe op spreken over sex, en op huwen met eikaars zusters) alle kenmerken van de ideale relatie tussen broers; voortdurend bezoek aan eikaars huis, samen eten, waken over eikaars eer, de onmogelijkheid om verzoeken te weigeren.

De aanduidingen voor verwanten zijn zo flexibel, dat zij (behalve bij nauwe historische verwantschap) zeer opportunistisch worden gebruikt. Men past ze toe op die personen met wie men positieve relaties heeft, en men ontkent hun toepasbaarheid ten aanzien van mensen met wie men negatieve relaties heeft, ongeacht de feitelijke genealogische verbindingen.

Tevens hebben deze aanduidingen steeds een sterke agnatische suggestie. Ook cognaten hebben een *gêdd* met mij gemeen, want dit woord omvat alle mythische en niet-mythische voorouders, patrilineaair en matrilineaair, mannelijk en vrouwelijk, boven de eerste opklimmende generatie; en bovendien nog plaatselijke heiligen met wie men in relatie staat. Mijn *familya* omvat ook affinalen. Maar wanneer het er niet om gaat, precies genealogische verbindingen te traceren, worden alle ‘verwanten’ impliciet als agnaten beschouwd. De meest gebruikelijke aanspreektermen voor mensen met wie men positieve relaties heeft (ongeacht feitelijke verwantschap) zijn de verwantschapstermen voor Br, oudere Br, FaBrSo, Fa, FaBr, FaFa. Formuleringen in termen van verwantschap zijn in de Kroumirie meestal omschrijvingen (en ad-hoc explicaties) voor bestaande positieve relaties. Nu hebben de belangrijkste van die formuleringen (*firqa*, dar, *duar*) ook een sterk territoriaal aspect. Zodat de inheemse formulering ‘ (A is een verwant van B) ’ (op een van bovenstaande wijzen uitgedrukt) vertaald kan worden in: ‘A en B hebben een positieve relatie, want zij behoren tot hetzelfde territoriale segment’. Aldus behelst de inheemse formulering eigenlijk niets anders dan de conclusie van onze wetenschappelijke analyse. De betekenis van verwantschap in de Kroumirie is echter niet helemaal beperkt tot secundaire formuleringen voor territorialiteit en positieve relaties. Wij hebben gezien hoe de kindred voor woonpatroon en voor feitelijke interactie een onafhankelijk structureel gegeven is. Agnatische verwantschap vormt, in tegenstelling tot de inheemse ideologie, geen opvallende categorie binnen de kindred. Maar juist als inheems model en inheems ideaal is agnatische verwantschap belangrijk. Het is dit ideaal dat de participanten de mogelijkheid biedt, de structuur van hun samenleving, zij het vertekend, te

kend, te overzien, en waaraan zij de inhoud van hun relaties toetsen.

Statistisch onbelangrijk, vormt de inheemse agnatische ideologie toch een van de pijlers voor de Kroumirse samenleving.

Wij kunnen het inheemse segmentatiemodel verder laten rusten. De Kroumirse concepten zijn multidimensionaal . en overlappen elkaar. Geen ervan is precies equivalent aan onze wetenschappelijke begrippen. De Kroumirs hebben dan ook geen toetsbaar wetenschappelijk model ter beschrijving van hun samenleving. De tegenspraak tussen inheems model en onderzoekersmodel is een schijnprobleem? men vergelijkt onvergelykbare grootheden. Hetzelfde bezwaar geldt wanneer men, volgens de klassieke segmentatietheorie, inheems model en onderzoekersmodel als identiek beschouwt. Van de andere kant: participanten moeten zich handhaven in hun samenleving , en al zijn zij dan geen sociaal onderzoekers, hun opvattingen moeten toch enige aansluiting hebben met de sociale werkelijkheid. Die aansluiting kan inderdaad gevonden worden, als wij de moeite nemen ons in de semantische implicaties van het inheemse model te verdiepen. Dit betoog heeft enige relevantie ten aanzien van de recent opgekomen school van cognitieve antropologie (ethnoscience, componentiele analyse, etc. ; Tyler (1969) geeft een uitstekende verzameling artikelen op dit gebied) .

Deze geleerden claimen dat indringende (zij het geïsoleerde) semantische analyse van inheemse concepten de sleutel is tot een ‘new ethnography’. Zij maken veelal de fout om, impliciet, te veronderstellen dat inheemse concepten *zijn* wat wetenschappelijke concepten *zouden moeten zijn*: duidelijk afgebakend, logisch onberispelijk gedefinieerd, elkaar onderling uitsluitend.

Ook het onderhavige rapport bevat uitvoerige semantische analyses. Ik ben het helemaal eens dat semantiek fundamenteel is voor de studie van cultuur en samenleving. Maar dat is zo, juist omdat de inheemse concepten multidimensionaal overlappend en tegenstrijdig zijn. Een werkelijk nieuwe etnografie zou de wetten moeten verkennen die deze basisverschijnselen beheersen, bijvoorbeeld in het kader van een algemene theorie van menselijke symbolen.

De betekenis van territorialiteit

Waarom is territorialiteit in de Kroumirse samenleving zo belangrijk?

Het antwoord is niet moeilijk, wanneer men aanneemt dat menselijk gedrag veelal een rationeel karakter heeft; gericht is op maximale opbrengst bij minimale kosten.

Dit is het bekende ‘principe van de kleinste inspanning’ van Zipf (1949) , vele malen gedemonstreerd aan allerlei empirisch materiaal (taalkundig, sociaal wetenschappelijk, biologisch) en door Mandelbrot theoretisch gefundeerd vanuit de statistische communicatietheorie (vgl. Cherry 1957: 100v, 209v) .

Met betrekking tot geografische afstand kunnen wij nu stellen; men haalt doorgaans niet iets van vier wanneer men precies hetzelfde ook dichterbij kan

krijgen: de kosten voor dezelfde opbrengst zouden groter zijn.

Wij kunnen ons nu een gelokaliseerde verzameling mensen voorstellen. Laten we aannemen dat deze mensen elkaar potentieel ongeveer evenveel te bieden hebben ten aanzien van belangrijke zaken in het leven; economische, religieuze en politieke samenwerking, huwelijksrelaties, materiële goederen, vermaak, en dergelijke. Verschillen die er zijn volgen een normale distributie. In deze imaginaire, homogene samenleving zou ieder voornamelijk met zijn burens omgaan; dezelfde opbrengst wordt dan met minder kosten verkregen. Omgang met mensen op grotere afstand zou sporadisch zijn, slechte verklaarbaar uit toevallig verschil in aanbod.

Mijn kwantitatieve resultaten nu beantwoorden goed aan dit model. Mijn curven komen overeen met de karakteristieke exponentiële curven van Zipf's theorie. Om dit verrassende resultaat te begrijpen moeten we teruggaan naar de algemene descriptie van de Kroumirse samenleving.

De huidige Kroumirse samenleving komt bepaald niet overeen met onze imaginaire samenleving, De Kroumirs belijden nog steeds een ideologie van fundamentele gelijkheid van alle leden van hun samenleving. Maar in feite zijn er zeer grote verschillen naar macht en naar welstand.

De opvallend rijken en machtigen vormen slechts 5-10% van de rurale bevolking. Leden van deze toplaag interageren vooral onderling (ook al wonen zij vrij ver uiteen) en sluiten huwelijken over opvallend grote afstanden. Zij staan in vaste patroon/cliëntrelaties met een klein deel van de overige bevolking; de cliënten wonen deels bij de patroon, deels verspreid over de gehuchten.

Interactie tussen de leden van de toplaag, en tussen hen en hun verspreide cliënten, wijkt ten aanzien van territorialiteit af van die van de leden van de onderliggende laag onderling. De invloed van die afwijkingen op mijn metingen is echter gering, omdat de toplaag met haar verspreide cliënten zo klein is.

De meetresultaten van de onderliggende laag kunnen gemakkelijk begrepen worden. De gewone economische activiteiten worden door alle gezinnen verricht; landbouw en veeteelt op kleine schaal, voedselbereiding, waterhalen, en dergelijke. Samenwerking hierbij kost aan betrokkenen het minste wanneer men naaste burens als partners kiest. Bezoek en gezamenlijke ontspanning hangen hiermee samen. Incestverboden sluiten slechts een kleine verzameling allernaaste verwanten als huwelijkskeus uit: afgezien van hen kiest men zijn huwelijkspartner uit de gezinnen waarmee men toch al positieve relaties heeft: vooral de naaste burens.

Specialistische activiteiten vallen (per definitie) buiten dit patroon; maar afgezien van hun specialistische diensten functioneren de gezinnen van specialisten juist als alle andere.

Het onderscheid ten aanzien van territorialiteit tussen enerzijds rijken en machtigen, hun cliënten, specialisten, en anderzijds de overige bevolking is overigens slechts relatief; de actieradius van eerstgenoemden is veel groter, maar desondanks beperkt.

Wij kunnen inzien waarom die actieradius groter is; rijken, machtigen en specialisten hebben elkaar en derden meer te bieden dan gebruikelijk in de Kroumirie.

Die grotere opbrengst rechtvaardigt grotere kosten, onder andere grotere afstanden. Relaties met rijken en machtigen zijn zo begerenswaardig, dat een arme die voor cliëntenschap in aanmerking komt, bereid is hiervoor extra kosten te dragen; grotere afstanden dan hij zou tolereren in het verkeer met zijn mede-armen.

Belangrijke aspecten van de Kroumirse samenleving kunnen vanuit het gezichtspunt van territorialiteit worden samengevat. Maar laten wij oppassen voor overdrijving.

Een model van groeperingsgewijze indeling (bijvoorbeeld; territoriale segmentatie) kan slechts een partiële beschrijving van een sociaal systeem bieden. Ook wanneer wij territorialiteit zien als principe zowel in territoriale segmentatie als in egocentrische relaties, zijn er beperkingen.

Laten wij uitgaan van de distributie van gezinnen (woonhuizen) over het landschap, op een bepaald tijdstip.

1. De verschillen die de interactie tussen deze gezinnen vertoont, kan in hoge mate, maar lang niet volledig verklaard worden met territorialiteit. Wij hebben al gezien hoe behoren tot elkaars kindred, relatieve welstand (vergelijk Jongmans 1968), verschillen in politieke macht, en specialisme onafhankelijke determinanten vormen naast territorialiteit. . .

Het is te verwachten dat de bijzondere betekenis die territorialiteit nog heeft in de huidige Kroumirie (waar de meeste mensen elkaar nog steeds even weinig of evenveel te bieden hebben), snel zal afnemen ten gunste van deze niet-territoriale factoren, vooral van verschillen in macht en welstand.

Dit proces begint zich reeds af te tekenen; op details wil ik nu niet ingaan.

2. Territorialiteit verklaart uiteraard niet veranderingen in de distributie van gezinnen: verhuizingen.

- De grondschaarste heeft collectieve migraties onmogelijk gemaakt, maar individuele gezinnen kennen nog steeds grote geografische mobiliteit. Van de ruim 40 gezinnen die het grootste gehucht van mijn onderzoeksgebied in 1970 telde, was (afgezien van nieuw gevormde gezinnen) ruim 30% sinds 1966 (Beeker 1967) minstens eenmaal verhuisd, meestal binnen hetzelfde gehucht.

Relatieve welstand bleek de belangrijkste determinant van deze verhuizingen. Bij vrijwel alle verhuizingen trachtte het betrokken gezinshoofd door te verhuizen de verzameling van zijn naaste burens (tot 125 meter) zodanig te herzien, dat daarin het aandeel van mensen die armer waren aan zichzelf, daalde, en het aandeel van mensen die rijker waren dan zichzelf, steeg.

Verhuizingen die niet aan deze wetmatigheid beantwoordden, bleken instabiel: na korte tijd volgde een tweede verhuizing. Aanvullende factoren zijn: de algemene dispersie van het Kroumirse gezin (naar de hiermee samenhangende verhuizingen pasten), toch dikwijls onder de algemene wetmatigheid, en politieke ambities van sommige rijkere (waardoor zij

toestonden dat armeren zich bij hen vestigden om, als burenen enigszins van hun welstand te profiteren) terwijl andere, politiek niet-ambitieuze rijken, aan de periferie van het gehucht gingen wonen, zonder armeren burenen.)

En dit hele proces speelt (behalve voor de rijken) zich toch weer af tegen de achtergrond van territorialiteit: de basis van verhuizen is immers iemands zekerheid, dat hij, nadat hij door verhuizen gunstiger burenen heeft gekregen, met die nieuwe burenen vrijwel zeker ook intensieve interactie zal opbouwen.

Verhuizingen tasten het territoriale model niet aan; slechts de positie van een bepaald gezin binnen de structuur wordt erdoor gewijzigd. Eenmaal verhuisd, moet het gezin meedoen in de interactie van het territoriale segment waarin het ingetrokken is.

Territorialiteit is een statisch gegeven, en kan de dynamiek van een bepaald sociaal systeem niet verklaren. Indien territorialiteit alles-verklarend zou zijn, zouden de sociale wetenschappen wel kunnen ophouden! alles zou tot de geografie zijn teruggebracht. Van de andere kant: de grote betekenis van territorialiteit in sommige samenlevingen is ook weer niet zo triviaal als het lijkt. Er is bij voorbeeld ten aanzien van territorialiteit een duidelijk verschil tussen de Kroumirie (waar territorialiteit mensen tot echte sociale groepen verenigt) en de urbane Noord-Atlantische samenleving waarin territorialiteit wel van belang is in egocentrische relaties, maar waar territoriale sociale groepen veel minder opvallend zijn.

De nadruk die ik hier leg op territorialiteit is slechts relatief: ik zet het begrip af tegen unilineaire afstamming, en tegen verwantschap in het algemeen. Tot besluit wil ik nu dit punt verder uitwerken.

Territorialiteit en unilineaire afstamming als concurrerende structuurprincipes

Ik heb de fundamentele betekenis van territorialiteit besproken. Maar territorialiteit impliceert nog geen territoriale segmentatie. Territorialiteit is een continu verschijnsel: geografische afstand is continu meetbaar, bij voorbeeld met een lineaal. Wezenlijk voor het segmentaire model is, dat het dit continu verschijnsel weergeeft op digitale wijze: op ieder van de niveau's die het model bevat, is het onderscheid tussen de segmenten discontinu, absoluut.

Een van de vormen waarin deze digitalisering binnen een bepaalde samenleving kan zijn uitgewerkt, is het Kroumirse model van territoriale segmentatie: zichtbare grenzen in het landschap, zichtbare karakteristieke attributen, aan de segmenten toegevoegde vooroudernamen, en een mechanisme dat functionele veranderingen in de onderlinge posities der segmenten kan opvangen zonder dat het systeem wordt aangetast (herdistributie van karakteristieke attributen, en van voorouders).

In andere territoriaal-gesegmenteerde samenlevingen zal die culturele vorm verschillen.

Welke zijn dan die territoriaal-gesegmenteerde samenlevingen?

Evans-Pritchard beschreef er een in *The Nuer*. Maar de klassieke segmentatietheorie heeft zozeer de

nadruk gelegd op unilineaire afstamming, dat de mogelijkheid van territoriaal gesegmenteerde samenlevingen nooit meer concreet is uitgewerkt: territorialiteit werd steeds opgehangen aan unilineaire afstamming.

Mijn stelling is nu, dat vele samenlevingen waarop het segmentaire lineagemodel is toegepast, net minstens evenveel succes beschreven zouden kunnen worden als territoriaal gesegmenteerd.

Ik kan deze stelling hier niet uitvoerig toetsen aan de beschrijvende literatuur. Ik beperk me ertoe te verklaren, dat zelfs het klassieke paradigma, de Tallensi, zich leent voor een interpretatie in termen van territoriale segmentatie (vergelijk Fortes 1945⁶⁵, 92, 171, 207, 209, 211).

Als bij de Tallensi territorialiteit en lineage dan zo congruent zijn, en als de lineage (ondanks niet-residente leden) slechts effectief is door haar band met een territorium en door geografische nabijheid, is Fortes' eenzijdige indruk op het lineageprincipe dan wel terecht?

'Tale society is built up round the lineage system. It is no exaggeration to say that every sociological problem presented by the Tallensi hinges on the lineage system. It is the skeleton of their social structure, the bony framework which shapes their ritual ideas and values' (Fortes 1945: 30).

Kunnen wij in deze passage niet 'lineage system' vervangen door 'territoriale organisatie'?

Worsley (1956) gaat nog verder bij zijn gedetailleerde herinterpretatie van Fortes' descripties. Hij laat zien dat het door Fortes zelf aangedragen materiaal niet noodzakelijk leidt tot diens invloedrijke generalisaties met betrekking tot een onherleidbaar en fundamenteel lineagesysteem. Onder het lineagesysteem legt Worsley de, in feite doorslaggevende, economische verhoudingen bloot (waarin territorialiteit echter van groot belang is). Fortes gaf op deze kritiek een weinig overtuigend antwoord (1969: 220v).

Wat zijn nu de systematische redenen om vele als unilineair gesegmenteerd beschreven maatschappijen te gaan herinterpreteren in termen van territorialiteit?

1. Allereerst verschijnen er steeds meer berichten over samenlevingen die volgens inheemse ideologie (en/of volgens eerdere publicaties van andere of van dezelfde auteurs) door unilineaire verwantschap beheerst worden, maar waar bij nader inzien een bilaterale integratie bestaat.

2. Voorts blijken door unilineaire afstamming min of meer afgebakende segmenten in tal van samenlevingen nauw verbonden te zijn met een "zeer bepaald deel van het landschap.

3. Bovendien mogen wij veronderstellen dat territorialiteit van fundamentele betekenis is voor iedere sociale structuur, al dan niet gesegmenteerd.

4. Barth (1959) vraagt zich af wat de aard is van de solidariteit waardoor een bepaald segment binnen een segmentair systeem wordt verenigd:

'Most analyses of lineage systems (. . .) depend, although this is not always stated, on a Durkheimian concept of mechanical solidarity' (Barth 1959: 19;

vergelijk Durkheim 1893: 35v, 149v).

Om zijn eigen gegevens over Pathan organisatie te kunnen verklaren, stelde Barth een ander gezichtspunt voor; lineage solidariteit als het geïntegreerde resultaat van individuele politieke keuzen van de participanten, ieder gericht op eigen voordeel. Aldus kunnen fundamentele structurele verschijnselen verklaard worden door verwijzing naar individuele interacties en motivaties, in plaats van door een enigszins mysterieus lineage-beginsel.

Het begrip 'territoriale segmentatie' heeft een vergelijkbaar voordeel als Barth's benadering; want de grote betekenis van territorialiteit hangt samen met dezelfde rationele principes in individuele interacties en motivaties: het nastreven van maximale opbrengst met minimale kosten.

5. Mijn laatste punt hangt samen met het consensusprobleem, dat ik by analyse van de Kroumirse samenlevingen zo heb benadrukt.

Territoriale indelingen baseren zich op zaken die, zowel voor de participanten als voor de onderzoeker, zonder meer *zichtbaar* zijn in de omringende wereld. De geografische distributie van mensen is een onmiskenbaar gegeven, of het nu een boerengehucht betreft, een woongebied van nomaden, een middelgrote stad, of een werkruimte binnen een modern bureaucratisch systeem. Territoriale definitie van segmenten garandeert hoge consensus.

Het structuurprincipe van unilineaire afstamming daarentegen wordt uitgewerkt aan de hand van voorouders. Voorouders hebben al in de tweede of derde opklimmende generatie geen empirische basis meer. Indelingen aan de hand van voorouders kunnen slechts relevant zijn door de *ideeën* die individuele participanten hebben over die voorouders: hun naam, tijdperk, woonplaats, daden, graf, genealogische positie. Niets is minder constant dan ideeën over het verleden. Een zekere consensus kan slechts bereikt worden bij veel verbale communicatie over voorouders (en door schriftelijke documentatie).

Aan deze eis is in de Kroumirie (en waarschijnlijk in vele andere samenlevingen) niet voldaan. Zo kunnen de noties over verwantschappelijke groeperingen bij de individuele participanten steeds divergeren.

Beschrijvingen volgens de klassieke segmentatietheorie besteden aan dit consensusprobleem geen aandacht. De genealogieën die men afdrukt gaan door voor historisch juist (behalve in de hoogste generaties) en door alle participanten onderschreven. Mijn Kroumirse ervaring heeft mij op dit punt zo achterdochtig genaakt, dat ik al deze beschrijvingen van segmentaire lineage-systemen beschouw als artefacten, zolang de onderzoekers de consensus niet expliciet aantonen.

In dit verband vormen de Tiv (Noord Nigeria) een opmerkelijk geval. Hun genealogische performance is diepgaand geanalyseerd (Bohannan 1952) en lijkt wat inconsistentie, geringe consensus, en manipulatie betreft, sterk op wat ik hier beschrijf voor de Kroumirie; met dit verschil dat Tiv genealogieën soms op openbare vergaderingen in overeenstemming gebracht worden met huidige structurele relaties, waardoor

consensus wellicht bevorderd wordt (evenals door frequente discussies). Tiv settlements vertonen, evenals Kroumirse, aanzienlijke agnatische diversiteit (Bohannan 1953: 501 n. 3). Desondanks is men er niet toe gekomen het agnatische principe te gaan beschouwen als secundaire uitdrukking van dieperliggende factoren (zoals territorialiteit); de Tiv figureren in de literatuur nog steeds als paradigma van unilineaire descent segmentation.

Unilineaire afstamming kan veel minder dan territorialiteit leiden tot de ondubbelzinnige, niet-opportunistische indelingen die de basis zijn voor elk segmentair systeem. Dit maakt territorialiteit aantrekkelijker voor een onderzoekersmodel, maar ook voor participanten bruikbaar dan een inheems segmentatiemodel.⁴

Bibliografie

- Aldous, J., & Hill, R., 1967, *International bibliography of research in marriage and the family 1900-1964*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Barnes, J.A., 1962, 'African models in the New Guinea Highlands', *Man*, 62: 5-9.
- Barth, F., 1959, 'Segmentary opposition and the theory of games: A study of Pathan organization', *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 84: 5-21.
- Beeker, M.C., 1967, 'Mozātek van het wonen', Anthropological Sociological Centre, Amsterdam University, Drs. Soc. Sc. dissertation.
- Beeker, M.C., 1967b, personal communication.
- Befu, H., 1965, 'Social organization', *Biennial Review of Anthropology* 1965: 139-175.
- Bohannan, L., 1952, 'A genealogical charter', *Africa*, 22: 301-15.
- Boissevain, J.F., 1968, 'The place of non-groups in the social sciences', *Man* (NS), 3: 542-56.
- Bourdieu, P., 1963, *Sociologie de l'Algérie*, Paris (4th impr. of the 1958 edition).
- Cherry, C., 1966, *On human communication*, Cambridge (Mass.): Massachusetts Institute of Technology Press, repr. of 1957 edition.
- Cuisenier, J., 1962, 'Endogamie et exogamie dans le mariage arabe', in: *L'Homme*, 2: 80-105.
- Demeerseman, A., 1938-39, 'Le culte des saints en Kroumirie', *IBLA (Institut des Belles Lettres Arabes)*, 1: 3-28 (1938), 2: 3-27 (1939).
- Demeerseman, A., 1939-40, 'Les croyances relatives aux "Oualis" des mzaras en Kroumirie', *IBLA (Institut des Belles Lettres Arabes)*, 3: 3-39.
- Demeerseman, A., 1964, 'Le culte des Walis en Kroumirie', *IBLA (Institut des Belles Lettres Arabes)*, 27: 119-63.

⁴ Aan Prof. Dr. A. J. F. Kobben dank ik de volgende suggestie. Het is niet ondenkbaar dat de selectie van een bepaald segmentair structuurbeginsel (territorialiteit of unilineaire afstamming) in segmentaire samenlevingen samenhangt met de aard van het huwelijkssysteem. De Kroumirie heeft een opvallend open huwelijkssysteem: huwelijkskeuze is slechts gestructureerd door het incesttaboe, en dit omvat slechts de allernaaste verwanten (ouders' ouders; ouders' siblings; siblings; kinderen; siblings' kinderen; kleinkinderen). In samenlevingen met een veel uitgebreider incesttaboe, of met huwelijksprescripties, zou unilineaire afstamming als segmentair structuurprincipe veel belangrijker kunnen zijn dan in de Kroumirie. Interculturele vergelijking kan hier uitsluitend bieden. Over de details van het Kroumirse huwelijkspatroon, zie: appendix 8; Binsbergen 1970a: appendix 2; Binsbergen & Binsbergen 1970).

- Durkheim, E., 1902, *De la division du travail social*, Paris (reprint of the 1893 edition).
- Durkheim, E., 1967, *Les règles de la méthode sociologique*, Paris (reprint of the 2nd edition of 1901).
- Evans-Pritchard, E.E., 1940/1969, 'The Nuer of the Southern Sudan', in: Fortes, M., & Evans-Pritchard, E.E., 1969, eds., *African political systems*, London (reprint of the 1940 edition), pp. 272-296.
- Evans-Pritchard, E.E., 1940b, *The Nuer*, Oxford: Clarendon Press.
- Evans-Pritchard, E.E., 1949, *The Samusi of Cyrenaica*, Oxford: Clarendon Press.
- Evans-Pritchard, E.E., 1951, *Kinship and marriage among the Nuer*, Oxford.
- Favret, J., 1966, 'La segmentarité au Maghreb', *L'Homme* 6: 105-111.
- Favret, J., 1968, 'Relations de dépendance et manipulation de la violence en Kabylie', *L'Homme*, 8, 4, 18-44.
- Festinger, L., S. Schachter, S., & K. Back 1950, Social pressures in informal groups: a study of human factors in housing, New York: Harper.
- Firth, R., 1957, 'A note on descent groups in Polynesia', *Man*, 57: 4-8.
- Fortes, M., & E.E. Evans-Pritchard, E.E., 1969, eds., *African Political systems*, London: (reprint of the 1940 edition).
- Fortes, M., & Evans-Pritchard, E.E., 1969, 'Introduction', in: Fortes, M., & Evans-Pritchard, E.E., 1969, (eds) *African Political systems*, London, pp. 1-23, (reprint of the 1940 edition).
- Fortes, M., 1945, *The dynamics of clanship among the Tallensi*, London: Oxford University Press.
- Fortes, M., 1949, *The Web of kinship among the Tallensi*, London: Oxford University Press.
- Fortes, M., 1953, 'The structure of unilineal descent groups', *American Anthropologist*, 55: 17-41.
- Fortes, M., 1969b, 'The political system of the Tallensi of the Northern Territories of the God Coast', in: Fortes, M., & E.E. Evans-Pritchard, E.E., 1969b, (eds) *African Political systems*, London (reprint of the 1940 edition), pp. 39-71.
- Fried, M.H., 1957, 'The classification of corporate unilineal descent groups', *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 87: 1-29.
- Gellner, E., 1963, 'Saints of the Atlas', in: Pitt-Rivers, J., ed., *Mediterranean countrymen: Essays in the social anthropology of the Mediterranean*, Paris: Mouton, pp. 145-57.
- Gellner, E., 1969, *Saints of the Atlas*, London: Weidenfeld & Nicholson.
- Gluckman, H.M., 1950, 'Introduction', in: Mitchell, J.C., & J.A. Barnes, 1950, 'The Lamba village', mimeographed report, University of Cape Town.
- Gluckman, H.M., 1961, 'Ethnographic data in British social anthropology', *Sociological Review*, 9: 5-17.
- Goody, J., 1957, 'Fields of social control among the Lodogaba', *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 87, I: 75-104.
- Hartong, A.M., 1968, 'De geschiedenis van het sjeikaat Atafpa op basis van de orale traditie', Department of Cultural Anthropology, Catholic University of Nijmegen, Drs. Soc. Sc. dissertation.
- Jacobsohn, P., & A.P. Matheny, Jr., 1963, 'Mate selection in open marriage systems', in: Moge, John M., 1963, ed, *Family and marriage*, Leiden: Brill, pp. 98-123.
- Jongmans, D.G., 1968, 'Meziaa en horma: Samenhangen tussen dienstbetoon, eer en welstand in een veranderde samenleving', *Kroniek van Afrika*, 3: 1-34.
- Jongmans, D.G., 1968-71, personal communications.
- Keesing, R.M., 1970, 'Shrines, ancestors and cognatic descent: The Kwaio and Tallensi', *American Anthropologist*, 12: 755-75.
- Kroeber, A.B., 1938, 'Basic and secondary patterns of social structure', *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 1938, 2: 299-309.
- Leach, E.R., 1968a, *Rethinking anthropology*, London: Athlone Press (reprint of the 1967 edition).
- Leach, E.R., 1968b, *Pul Eliya: a village in Ceylon: A study of land tenure and kinship*, Cambridge University Press, first published 1961.
- Lewis, I.M., 1968, 'Problems in the comparative study of unilineal descent', in: Banton, M. (ed.), 1968, *The relevance of models for social anthropology*, London: Tavistock (reprint of 1965 edition), pp. 87-112.
- Loomis, C. P., & Beegle, J. A., 1950, *Rural social systems: A textbook in rural sociology and anthropology*. New York: Prentice-Hall.
- Maine, H.S., 1883, *Ancient Law*, London reprint of the 1861 edition.
- McArthur, M., 1967, 'Analysis of the genealogy of a Mae Enga clan', *Oceania*, 37: 281-5.
- Meggitt, M.J., 1965, *The lineage system of the Mae Enga of New Guinea*, Edinburgh / London: Oliver & Boyd.
- Middleton, J., & D. Tate, D., 1958a, 'Introduction', in: Middleton, J., & D. Tate, D., 1958b, *Tribes without rulers in African segmentary systems*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Middleton, J., & D. Tate, D., 1958b, *Tribes without rulers in African segmentary systems*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Mitchell, W.E., 1963, 'Theoretical Problems in the Concept of Kindred', *American Anthropologist*, 65: 343-54.
- Murphy, R.F. & L. Kasdan, 1959, 'The structure of parallel cousin marriage', *American Anthropologist*, 61: 17-29.
- Murphy, R.F. & L. Kasdan, 1967, 'Agnation, and endogamy: Some further considerations', *Southwestern Journal of Anthropology*, 23: 1-14.
- Ogburn, W.F., & M.F. Nimkoff, 1947, *A handbook of sociology*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Patai, R., 1965, 'The Structure of Endogamous Unilineal Descent Groups', *Southwestern Journal of Anthropology*, 21: 325-50.
- Peters, E.L., 1951, 'The Sociology of the Bedouin of Cyrenaica', D. Phil thesis, Oxford University.
- Peters, E.L., 1960, 'The proliferation of segments in the lineage of the Beduin of Cyrenaica', *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 90, 1: 29-53.
- Peters, E.L., 1967, 'Some structural aspects of the feud among the camel-herding Bedouin of Cyrenaica', *Africa*, 37: 261-82.
- Radcliffe-Brown, A.R., 1968, *Structure and function in primitive society*, London, 7th impr., first published 1952.
- Sahlins, M.D., 1961, 'The segmentary lineage: an organization of predatory expansion', *American Anthropologist*, 63, 322-335.
- Sahlins, M.D., 1965, 'On the ideology and composition of descent groups', *Man*, 65:104-107.
- Sigrist, C., 2005, *Regulierte Anarchie: Untersuchungen zum Fehlen und zur Entstehung politischer Herrschaft in segmentären Gesellschaften Afrikas*, Berlin, 4th impr etc.: LIT; first published 1967, Olten und Freiburg.
- Smith, M.G., 1956, 'On segmentary lineage systems', *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 86, II: 39-80.
- Southall, A.W., 1959, 'A note on local descent groups', *Man*, 59:65-6.
- Southall, A.W., n.d. (1953), *Alur society*, Cambridge.
- Souyris-Rolland, M., 1949, 'Histoire traditionnelle de la Kroumirie', *IBLA (Institut des Belles Lettres Arabes)*, 12: 126 [check 127-] -65.
- Stouffer, S.A., 1940, 'Intervening opportunities: a theory relating mobility and distance', *American Sociological Review*, 5:845-67.
- Theodorson, G.A., & Theodorson, A.G., 1969, *A modern dictionary of sociology*, New York.
- Tyler, S.A., 1967, 'Social organization', in: *Bienn. rev.*, 1967:332-60.
- van Binsbergen, W.M.J., 1970, 'Verwantschap en territorialiteit in de sociale structuur van het bergland van Noord-West Tunesië', Anthropological Sociological Centre, University of Amsterdam, Drs. Soc. Sc. dissertation.
- van Binsbergen, W.M.J., 1971, 'Religie en samenleving: Een studie over het bergland van Noord-West Tunesië', Anthropological Sociological Centre, University of Amsterdam,

- Drs. Soc. Sc. dissertation.
- van Velsen, J., 1967, 'The extended-case method and situational analysis', in: Epstein, A.L., ed., *The craft of social anthropology*, London: Tavistock, pp. 129-149.
- Worsley, P.M., 1956b, 'The kinship system of the Tallensi: A reevaluation', *Journal of the Royal Anthropological Institut*, 86, I: 37-75.
- Zipf, G.K., 1965, *Human behavior and the principle of least effort: An introduction to human ecology*, Hafner Publishing Company, reprint of 1949 edition.